

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 93

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Збірник розраховано на наукових працівників, викладачів, студентів юридичних вищих навчальних закладів і практичних працівників органів державної влади й місцевого самоврядування.

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф. Г. І. Чанишева (головний редактор), д-р юрид. наук М. Р. Аракелян (заступник головного редактора), канд. юрид. наук О. В. Дикий (відповідальний секретар), д-р юрид. наук, проф. С. С. Андрейченко, д-р юрид. наук, проф. Л. Р. Біла-Тіунова, канд. юрид. наук В. А. Динту, д-р юрид. наук В. В. Дудченко, д-р юрид. наук, проф. Т. А. Латковська, д-р юрид. наук, проф. В. О. Туляков, д-р юрид. наук, проф. Г. О. Ульянова, д-р юрид. наук, проф. В. І. Фелик, професор права George A. Bermann (США), д-р юрид. наук, проф. Bernd Wieser (Австрія).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»,
протокол № 8 від 28 лютого 2022 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ 19035-7825 ПР від 14.11.2011 р.

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 293 «Міжнародне право»).

Сайт видання: www.apdp.in.ua

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3308>*О. Є. Картамишева, А. І. Сирота*

ПЕРЕКАЗ КОШТІВ ЯК ФІНАНСОВА ПОСЛУГА

Функціонування економічних правовідносин неможливе без системи розрахунків між суб'єктами господарської діяльності, своєчасних виконань грошових зобов'язань, здійснення платежів. Основна частина розрахунків по виконанню зобов'язань як у внутрішньо, так і зовнішньо економічній діяльності здійснюється через установи банків безготівковим шляхом, які практично не мають обмежень, причому основою розрахункових правовідносин виступає переказ коштів, визначення якого надається у п. 24 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (діє до 01.08.22 року), як руху певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Ініціатор та отримувач можуть бути однією і тією ж особою. У цьому ж пункті надається визначення таких різновидів переказу коштів, як: помилковий і неналежний перекази [1].

30 червня 2021 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про платіжні послуги», який визначає засади функціонування ринку платежів, платіжних систем і державного регулювання платіжного ринку в Україні, встановлює правила надання платіжних послуг. Даний Закон не надає визначення переказу коштів, а тільки розширює це поняття до платіжної операції, яка полягає у будь-якому внесенні, переказі або знятті коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього (п. 57 ст. 1 Закону) [2]. Але, на думку юристів Національного банку України, необхідно вдосконалити законодавче поняття «переказ коштів» доповнивши його суб'єктний склад вказуванням на обов'язковість надання цієї послуги фінансовим посередником (банк або інша фінансова установа, національний оператор поштового зв'язку), оскільки визначення понять і термінів має важливе практичне значення для відносин, які виникають при наданні фінансових послуг і може мати несприятливі наслідки [3, с. 8].

Стан дослідження. Правове регулювання, зміст та поняття банківських послуг і операцій вивчали відомі як закордонні, так і українські вчені, зокрема такі як: М.М. Агарков, Л.К. Воронова, С.Т. Кадькаленко, О.О. Качан, О.М. Олейник, О.П. Орлюк, Н.Ю. Пришва, Г.А. Тосунян та інші.

Проблемним питанням правового регулювання грошових зобов'язань присвятили свої праці такі видатні вчені, як: І.А. Безклубий, Д.В. Боброва, Т.В. Боднар, І.М. Осадчий, О.П. Подцерковний та інші.

Значний внесок у розвиток і функціонування платіжних систем внесли такі вітчизняні вчені, як: О.М. Колодізев, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.О. Пиріг, І.В. Сало, М.І. Савлук, В.А. Ющенко та багато інших.

Однак, незважаючи на вагомий обсяг наукових досліджень, окремі аспекти правового регулювання виконання грошових зобов'язань, процесу перерахування

грошових коштів фінансовими посередниками не втрачають своєї актуальності і потребують нових напрацювань. Зокрема, на думку окремих вітчизняних вчених, дослідники недостатньо приділяють уваги визначенню поняття «переказ коштів», що потребує особливої уваги в умовах адаптування платіжного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Метою і завданням статті є всебічний аналіз, дослідження і визначення поняття «переказ коштів», на підставі діючого законодавства України з урахуванням вимог європейських регуляторних актів у сфері платіжних послуг.

Виклад основного матеріалу. Прийняттю Закону України «Про платіжні послуги» передувала презентоване Національним банком України на початку 2020 року обговорення пропозиції до проєкту Закону, розробленого Національним банком із залученням зовнішньої юридичної експертизи за технічної підтримки Європейського Банку Реконструкції та Розвитку. У Законі, відповідно до вимог Угоди про асоціацію з ЄС, оновлено і адаптовано до законодавства ЄС платіжне законодавство України, сформовано правові підстави для інтеграції платіжної системи України з платіжною системою ЄС. Закон враховує вимоги сьогодення і норм європейських регуляторних актів, зокрема Другої платіжної директиви Європейського союзу PSD2 (Payment Service Directive), яка набула чинності у 2018 році з метою забезпечення безпеки цифрових електронних платежів і створення рівних умов для існуючих фінансових установ та нових учасників, виникненню яких сприяв розвиток цифрових технологій.

Однак, як ми вже зазначали, Закон України «Про платіжні послуги» не надає визначення переказу коштів, а визначає переказ коштів без відкриття рахунку, як платіжну послугу, що надається платнику з метою переказу коштів у готівковій чи безготівковій формі отримувачу або надавачу платіжних послуг, який діє від імені отримувача, під час якої надавач цієї послуги не використовує відкритий у нього рахунок платника та/або отримувача (п. 53 ст. 1 цього Закону); дебетовий і кредитовий перекази (пп. 6, 29 ст. 1 Закону). Усі перераховані види переказів відносяться до платіжних послуг (п. 1 ст. 5 Закону). Тобто, об'єднуючим елементом, родовим поняттям усіх видів переказу коштів у Законі виступає платіжна послуга, яка у Законі визначається як передбачена цим Законом діяльність надавача платіжних послуг з виконання та/або супроводження платіжних операцій (п. 58 ст. 1 Закону) [2].

У той же час, відповідно до названого Закону, будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього, називається платіжною операцією (п. 57 ст. 1 Закону). У даному випадку Закон визначає переказ коштів як платіжну операцію, що свідчить про те, що в одному випадку Закон переказ коштів називає платіжною послугою, в іншому – платіжною операцією, тобто не дає однозначного, конкретного визначення поняття «переказ коштів». Дійсно, якщо взяти за основу, що платіжну послугу і платіжну операцію надає, здійснює або виконує банк, то вчені відмічають високий ступінь неузгодженості трактувань цих категорій і зазначають, що у західних джерелах із банківського менеджменту поняття банківська операція (banking operation) та банківська послуга (banking service) взагалі ототожнюються, що можна пов'язати із недосконалістю перекладу [4, с. 28].

Отже, з метою конкретизації поняття «переказ коштів» або «грошовий переказ», дослідимо зміст і значення термінів «платіж», «платіжна послуга» і «платіжна операція».

Словник Української мови тлумачить слово «платіж» як: 1) виплату грошей в якості розрахунку за що-небудь придбане, використане і т. ін.; плату. 2) суму грошей, яка має бути (була) виплачена за що-небудь [5]. Дослідники вважають, що платіж – це елемент грошового зобов'язання, акт належного виконання обов'язку передачі боржником грошової суми кредитору з метою розрахунку. Функцію засобу платежу виконують гроші у готівковій або безготівковій формі залежно від вимог закону або домовленості сторін, тому платіж як погашення зобов'язання має тільки грошовий вираз [6, с. 48].

Дія по передачі боржником грошової суми кредитору, безпосередня передача готівкою або перерахування коштів у безготівковій формі з рахунку боржника на рахунок кредитора, з метою розрахунку, що характеризується як платіж, лежить в основі грошового зобов'язання [6, с. 46], яке у п. 1 ст. 509 ЦК України визначається як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Як зазначають вчені, виходячи із змісту ст.ст. 524, 533–535, 625 ЦКУ, грошовим зобов'язанням, яке виражається у грошових одиницях України, виступає будь яке зобов'язання зі сплати коштів (гривні чи грошового еквівалента в іноземній валюті, що підлягає сплаті у гривнях). Причому до грошових зобов'язань відносяться не тільки такі, що визначають зміст дій учасників правовідносин у сфері цивільно-правового регулювання (зобов'язання за цивільними договорами), а й відносини, що мають публічно-правовий (обов'язковий) характер (сплата податків, зборів тощо). Через це грошові зобов'язання виникають як на підставах, визначених ст. 11 ЦКУ, так і з інших підстав, визначених іншими галузями права у тому випадку, коли метою дій суб'єктів є здійснення платежу [6, с. 45], тому у розрахункових правовідносинах грошовим зобов'язанням кореспондують грошові вимоги.

Отже, платіж – це передача грошей у грошовому зобов'язанні, яке може мати як приватний, так і публічно-правовий характер, причому платіж завжди має тільки грошовий вираз.

Гроші в готівковій або безготівковій формі, які, відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [1], є різновидом фінансових активів, виступають предметом грошового зобов'язання. Мета платежу – припинення грошового зобов'язання, погашення боргу. Припинення або погашення грошового зобов'язання здійснюється шляхом розрахунку, або розрахункових правовідносин.

Розглянемо тепер поняття «платіжна послуга» і платіжна операція. Платіжна послуга, якою виступає грошовий переказ, є різновидом фінансових послуг, оскільки у даному випадку предметом, фінансовим активом виступають гроші. Платіжна послуга – платіж або послуга з переказу грошей відносяться до фінансових

послуг, це різновид фінансових послуг, які у п. 8 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» називаються фінансовими платіжними послугами.

Фінансова послуга у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначається як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (п. 5 ст. 1 Закону) [1]. Як ми бачимо, законодавець поняття «фінансова послуга» визначає ширше, ніж поняття «фінансова операція», фінансова послуга складається із фінансових операцій. Вчені підкреслюють, що фінансова операція є складовою фінансової послуги, яка може охоплювати декілька фінансових операцій; фінансова операція конкретна і не поділяється на частини. Фінансова послуга є «... комплексом необхідних фінансових операцій; володіє ознаками товару і, як результат, має ринкову вартість» [7, с. 234]. Послуга задовільняє особисті потреби замовника, оскільки, виходячи із змісту ст. 901 ЦКУ, послуга споживається замовником у процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності виконавця послуги.

Грошові перекази здійснюються, головним чином, через банківські установи у формі безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток в електронному вигляді, причому останні роки кількість безготівкових розрахунків збільшується, що пов'язано із посиленням процесів діджиталізації суспільства, розвитком інтернет-послуг, їх різноманітням тощо, тому розглянемо поняття банківської операції.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», розрахункові банківські операції – рух грошей на банківських рахунках, здійснюваний згідно з розпорядженнями клієнтів або в результаті дій, які в рамках закону призвели до зміни права власності на активи [8].

Більшість науковців вважають, що банківська операція визначається як система узгоджених дій банку, спрямованих на вирішення поставлених завдань банку із обслуговування клієнтів, але банківська операція є самостійним банківським технологічним циклом, проведення якої не зумовлює обов'язкового надання банківських послуг [9, с. 269].

Що стосується банківської послуги то вона складається із узгоджених між собою банківських операцій. Як зазначає дослідниця банківських послуг С.О. Колодізева, банківська послуга охоплює операції із фінансовими активами, які здійснюються на платній основі з метою задоволення потреб клієнтів, виконуються за певною технологією, здійснення яких потребує використання сучасного інформаційного забезпечення, у результаті чого утворюється банківський продукт [9, с. 271].

Отже, платіжна послуга, як різновид фінансової послуги, – це: операції щодо передачі грошей у грошовому зобов'язанні, правовідношенні, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) сплатити гроші, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку; операції щодо передачі грошей у публічно-правових відносинах.

Що стосується грошового переказу, то його можна охарактеризувати як процес, який складається з виконання певної кількості фінансових операцій, певної послідовності дій споживача і надавача цієї послуги, а саме: подача доручення (заяви) клієнта на переказ коштів зі свого рахунку в цьому банку або за рахунок банківського кредиту в банк одержувача на його рахунок із зазначенням суми, призначення платежу тощо; перевірка банком заповнення реквізитів платіжного доручення (заяви): банківські реквізити платника і отримувача коштів, наявність відповідної суми на рахунку платника тощо; після отримання позитивного результату перевірки списання банком коштів з рахунку клієнта або їх блокування і надсилання електронного повідомлення до банку кредитора і, після отримання від останнього повідомлення про виконання переказу, списання банком коштів з рахунку клієнта; зарахування банком коштів на рахунок одержувача і повідомлення банку ініціатора платежу про виконання переказу. Загалом цей процес можна визначити як: ініціювання, виконання та завершення виконання грошового переказу.

Про те, що грошовий переказ є певним процесом, зазначає дослідниця грошових переказів емігрантів К.В. Шиманська, яка зазначає, що грошові перекази є процесом, який складається з послідовних етапів, на кожному із яких діють різні фактори інституційного середовища, які вимагають ідентифікації з метою формування інструментарію управління процесами грошових переказів. Вчена також відмічає, що грошові перекази із-за кордону мають ряд економічних переваг, а саме: у соціально-економічній сфері вони дозволяють сім'ям мігрантів дозволити собі краще харчування, лікування, навчання, оплату обтяжливих житлово-комунальних послуг; у фінансовій сфері грошові перекази стають частиною капіталу, який потенційно може бути інвестований в економіку країни; у макроекономічній сфері валютні перекази збільшують пропозицію на грошовому ринку, стабілізуючи курс національної валюти; у фіскальній сфері – формують доходну частину державного та місцевих бюджетів тощо [10, с. 70–72]. Тобто, у даних випадках перекази коштів не мають ніякого відношення до платежів, як погашення грошових зобов'язань, а мають на меті інші цілі – головним чином, соціально-економічні, інвестиційні, благодійні тощо. А дослідник теоретичної та методологічної бази грошових переказів на міжнародному фінансовому ринку, доктор економічних наук, професор, академік Національної аграрної академії, Директор Інституту стратегічних оцінок Президентського фонду Леоніда Кучми А.П. Гайдуцький відмічає, що для грошових переказів є характерною така ознака, як рух коштів, «... адже в самому ключовому слові «перекази» вже закладено поняття руху» [11, с. 14].

Отже, сутність грошового переказу як фінансової послуги полягає у тому, що в результаті діяльності, головним чином, фінансових установ в процесі якої досягається мета грошового переказу, він здатний слугувати засобом задоволення потреб суб'єктів правовідношень у переміщенні грошових коштів.

Надавачі платіжних послуг чітко визначені у п. 1 ст. 10 Закону, які мають право надавати фінансові послуги на території України, провадять діяльність з надання посередницьких послуг включені до реєстру саморегульованих організацій що ведеться органами які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг.

До надавачів платіжних послуг належать: 1) банки; 2) платіжні установи (у тому числі малі платіжні установи); 3) філії іноземних платіжних установ; 4) установи електронних грошей; 5) фінансові установи, що мають право на надання платіжних послуг; 6) оператори поштового зв'язку; 7) надавачі нефінансових платіжних послуг; 8) Національний банк України; 9) органи державної влади, органи місцевого самоврядування. Причому зазначені особи мають право на провадження діяльності з надання фінансових платіжних послуг лише після отримання ними ліцензії відповідно до цього Закону (крім банків) та за умови включення до Реєстру, крім банків, які надають платіжні послуги в порядку, передбаченому цим Законом та Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Отже, надавачами платіжних послуг, до яких законодавець відніс і переказ коштів, у першу чергу, виступають фінансові посередники, які забезпечують переказ коштів. Це фінансові посередники до яких сучасна наука відносить: банківську систему (Національний банк і банки другого рівня) та небанківські фінансові інститути.

Крім фінансових посередників платіжні послуги надають і оператори поштового зв'язку, які, відповідно до ст. 1 Закону України «Про поштовий зв'язок», є суб'єктами підприємницької діяльності і в установленому законодавством порядку надають послуги поштового зв'язку, у тому числі й переказ грошових коштів (поштовий переказ), який даним законом визначається як послуга поштового зв'язку щодо виконання доручення користувача на пересилання та виплату адресату зазначеної суми грошей [12].

Висновки. Вважаємо, що обмеження визначення грошового переказу межами платіжної послуги не розкриває повністю сутності цього фінансово-правового явища, оскільки перекази коштів не тільки мають на меті погашення грошових зобов'язань як платежі, а й мають соціально-економічні, інвестиційні, благодійні та інші цілі. Сутність грошового переказу полягає у тому, що в результаті діяльності, головним чином, фінансових установ, він здатний слугувати засобом задоволення потреб суб'єктів правовідношень у переміщенні грошових коштів з різною метою, а не тільки служити засобом виконання платіжних зобов'язань.

На нашу думку, грошовий переказ є фінансовою послугою, заснованою на договорі між отримувачем і надавачем фінансової послуги, і яка складається з фінансових операцій, здійснюваних визначених законом надавачем фінансових послуг по забезпеченню переміщення (руху) коштів між споживачем цієї послуги (ініціатором переказу) і отримувачем коштів (бенефіціаром) на користь якого зараховуються кошти або видаються йому у готівковій формі з метою забезпечення потреб (інтересів) суб'єктів цих правовідносин.

Література

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 17.11.2021).
2. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-IX#Text> (дата звернення: 20.01.2022).
3. Новіков В., Кармазин Р. Правова проблематика нормативного регулювання переказу коштів небанківськими юридичними особами: історія питання, сучасне законодавство, перспективи вдосконалення. *Вісник НБУ*. 2013. № 10(212). С. 3–9.

4. Шпильовий В. А. Підходи до класифікації банківських послуг. *Економіка та держава*. 2016. № 1. С. 27–30.
5. Словник.ua. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=платіж> (дата звернення: 03.12.2021).
6. Клименко С. В., Джусенко С. С. Нормативно-правові підстави визначення та виконання грошових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2016. № 3. Ч. 2. С. 44–49.
7. Войтенко О. М. Теоретичні аспекти сутності ринку фінансових послуг. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 233–236.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 04.01.2022).
9. Колодізева С. О. Визначення поняття «банківська послуга» за системним підходом. *Бізнес Інформ*. 2013. № 2. С. 268–272.
10. Шиманська К. В. Процесний підхід до ідентифікації грошових переказів мігрантів в умовах дії інституційних факторів. *Економіка та держава*. 2017. № 2. С. 69–72.
11. Гайдучий А. П. Гносеологія ідентифікації грошових переказів мігрантів як різновиду капіталу. *Економіка та держава*. 2009. № 2. С. 10–14.
12. Про поштовий зв'язок : Закон України від 4 жовтня 2001 р. № 2759-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14#Text> (дата звернення: 28.01.2022).

Анотація

Картамішева О. Є., Сирота А. І. Переказ коштів як фінансова послуга. – Стаття.

У даній статті досліджується сутність поняття «переказ коштів», яке не надав Закон України «Про платіжні послуги», прийнятий Верховною Радою України 30 червня 2021 року, а тільки розширив це поняття до платіжної операції. Така невизначеність, на думку фахівців Національного банку України, може мати несприятливі наслідки для відносин, які виникають при наданні фінансових послуг.

В результаті дослідження автори дійшли висновків, що платіж – це елемент грошового зобов'язання, акт виконання обов'язку передачі боржником грошової суми кредитору з метою розрахунку. Причому до грошових зобов'язань відносяться не тільки зобов'язання за цивільними договорами, а й зобов'язання, що мають публічно-правовий (обов'язковий) характер (сплата податків, зборів тощо).

Платіжна послуга, до якої законодавець відніс і грошовий переказ, є різновидом фінансових послуг, оскільки у даному випадку предметом цих правовідносин, фінансовим активом, виступають гроші. Складовою платіжної послуги виступає фінансова операція, платіжна послуга може охоплювати декілька фінансових операцій.

Автори звернули увагу на те, що грошові перекази можуть і не мати ніякого відношення до платежів, як погашення грошових зобов'язань, а мають на меті інші цілі – головним чином, соціально-економічні, інвестиційні, благодійні тощо. Тобто, не можна обмежувати поняття «грошовий переказ» тільки платежом як елементом грошового зобов'язання, оскільки перекази коштів мають на меті не тільки погашення грошових зобов'язань, а й мають на меті інші цілі. Тому автори вважають, що переказ коштів потрібно визначати не як платіжну, а як фінансову послугу, яка охоплює своїм поняттям і платіжну послугу.

На думку авторів, грошовий переказ є фінансовою послугою, заснованою на договорі між отримувачем і надавачем фінансової послуги, і яка складається з фінансових операцій, здійснюваних визначених законом надавачем фінансових послуг по забезпеченню переміщення (руху) коштів між споживачем цієї послуги (ініціатором переказу) і отримувачем коштів (бенефіціаром) на користь якого зараховуються кошти або видаються йому у готівковій формі з метою забезпечення потреб (інтересів) суб'єктів цих правовідносин.

Ключові слова: грошовий переказ, платіжна і фінансова послуги, фінансова операція.

Summary

Kartamysheva O. E., Syrota A. I. Transfer of funds as a financial service. – Article.

This article examines the essence of the concept «transfer of funds», which did not provide the Law of Ukraine «On Payment Services», adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on June 30, 2021, but only extended this concept to a payment transaction. Such uncertainty, according to experts of the National Bank of Ukraine, may have adverse consequences for relations that arise in the provision of financial services.

As a result of the study, the authors came to the conclusion that payment is an element of a monetary obligation, an act of fulfillment of the obligation to transfer the debtor's money to the creditor for settlement. Moreover, monetary obligations include not only obligations under civil contracts, but also obligations that have a public law (mandatory) nature (payment of taxes, fees, etc.).

Payment service, to which the legislator also included money transfer, is a type of financial services, because in this case the subject of this legal relationship, a financial asset, is money. A component of a payment service is a financial transaction, the payment service may cover several financial transactions.

The authors pointed out that remittances may not have anything to do with payments, such as the repayment of monetary obligations, but have other purposes, mainly socio-economic, investment, charitable, etc. That is, the concept of «money transfer» cannot be limited to payment as an element of a monetary obligation, as transfers of funds are not only intended to repay monetary obligations, but also for other purposes. Therefore, the authors believe that the transfer of funds should be defined not as a payment service, but as a financial service, which includes its concept and payment service.

According to the authors, money transfer is a financial service based on an agreement between the recipient and the provider of financial services and consists of financial transactions carried out by statutory financial service provider to ensure the movement of funds between the consumer (initiator) and the recipient funds (beneficiary) in whose favor the funds are credited or issued to him in cash in order to meet the needs (interests) of the subjects of these legal relations.

Key words: money transfer, monetary obligations, payment services, financial service, financial transaction.

УДК 346

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3309>

Є. В. Крук

ГАРАНТІЇ ПРИТЯГНЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ТА ПОВ'ЯЗАНОГО З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ ДО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із способів подолання негативних наслідків корупційних та пов'язаних з корупцією діянь, є відшкодування спричиненої ними шкоди. Ефективність цього механізму залежить від багатьох факторів, що здійснюють вплив на процес відновлення порушених прав, вчиненням корупційного та пов'язаного з корупцією діяння.

Ефективність притягнення особи порушника до цивільно-правової відповідальності ускладняється тим, що вчинення корупційних правопорушень не обмежується якимось єдиним способом, досить часто воно пов'язано із вчиненням інших правопорушень, спрямованих на приховання наслідків корупційного діяння. Окрім того, корупція нерозривно пов'язана із вчиненням ряду дій, спрямованих на легалізацію доходу, отриманого внаслідок вчинення корупційного діяння. Як правило, реалізувати всі зазначені дії у межах юрисдикції однієї країни неможливо, а тому і корупція і подолання її наслідків майже завжди виходить за межі однієї країни.

Зазначене свідчить про складність застосування цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з ними діянь, а тому важливу роль у забезпеченні захисту цивільних прав особи або держави, яка постраждала від корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення, належить саме гарантіям невідворотності такої відповідальності, які повинні не допускати порушення цивільних прав та забезпечувати їх відновлення, у разі, якщо порушення права мало місце.

Стан дослідження. Питання наукового обґрунтування системи гарантій притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності у науці цивільного права та міжнародного приватного права не досліджувалось. Однак в окресленому напрямку можемо виділити фундаментальну наукову працю, яка, на нашу думку, безумовно вплинули на розвиток інституту цивільно-правової відповідальності, а саме: монографія «Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу», у якій представлена наукова концепція проекту Цивільного кодексу України, розроблена такими науковцями-цивілістами як Борисова В.І., Буяджи Г.В., Ватрас, В.А., Великанова М.М., Гриняк А.Б., Діковська І.А., Довгерт А.С., Заїка Ю.О., Захватаєв В.М., Калакура В.Д., Капіца Ю.М., Кодинець А.О., Кот О.О., Кожановська О.В., Кузнецова, Н.С., Кухарев О.Є., Майданик Р.А., Пленюк М.Д., Погрібний С.О., Ромащенко І. О., Стефанчук Р, Хоменко М.М., Якубівський І.Є. [1].

Крім того, питання цивільно-правової відповідальності загалом досліджувала вчена-цивіліст Канзафарова І.С., яка вказаній тематиці присвятила докторське дисертаційне дослідження на тему «**Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні**» [2]. Також не можемо залишити поза увагою дисертаційне дослідження Плачкова Д.Ф. на тему «Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину, за цивільним законодавством» [3]. Однак, питання гарантування невідворотності цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційних діянь комплексно не досліджувалось, що дає підстави нам визначити актуальність цього дослідження.

Отже, **метою цієї статті** є визначення поняття та системи гарантії притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності

Виклад основного матеріалу. Гарантії притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності – це передбачені нормами законодавства або існуючі в державному механізмі способи, засоби та методи забезпечення відшкодування шкоди та збитків особою, що вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, а також діяльність спеціальних суб'єктів – гарантів.

Цивільно-правова відповідальність як система правових засобів забезпечує і гарантує законне і справедливе задоволення інтересів суб'єктів цивільного права. Властивості гарантувати і забезпечувати захист прав та інтересів суб'єктів цивільного права цивільно-правові засоби-елементи відповідної системи набувають саме завдяки використанню їх як системи, у певному поєднанні. У протилежному випадку – зазначена функція не спрацює. Іншими словами кажучи, цивільно-правова відповідальність за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення є і сама гарантією відновлення порушеного цивільного права, і водночас забезпечується системою гарантій.

Усю сукупність гарантій невідворотності цивільно-правової відповідальності вважаємо за доцільне поділити на дві великі групи: юридичні та неюридичні гарантії.

Юридичні гарантії, це встановлені та закріплені у законодавстві правові механізми забезпечення притягнення особи, що вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, до цивільно-правової відповідальності.

Юридичні гарантії національного рівня – це норми чинного законодавства ще регулюють питання притягнення до цивільно-правової відповідальності суб'єктів вчинення корупційних діянь, висвітлені детально в попередніх розділах дослідження. Так, «базовою» для врегулювання відшкодування шкоди, збитків, спричинених вказаними правопорушеннями, є стаття 66 Закону України «Про запобігання корупції», відповідно до якої збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку [4]. Окрім того, статтями 1166, 1173–1177, 1191 Цивільного кодексу України також визначено гарантії притягнення особи, яка спричинила своїми протиправними діями шкоду, до цивільно-правової відповідальності.

До юридичних гарантій міжнародного рівня можемо віднести гарантії, визначені Конвенцією ООН проти корупції, Цивільною конвенцією про боротьбу з корупцією, Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою (Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року) та інші.

Зі змісту статті 35 Конвенції ООН проти корупції вбачається, що держава повинна гарантувати створення умов, для порушення будь-якою фізичною чи юридичною особою провадження щодо відшкодування спричиненої корупційним діянням шкоди [5]. До таких умов можемо віднести, по-перше, нормативну основу для порушення відповідного провадження; по-друге, існування системи органів, які уповноважені розглядати відповідне провадження, вирішувати його, та виконувати прийняте рішення, забезпечення матеріально-технічної бази для існування відповідних органів. Усе зазначене в сукупності є обов'язком держави, яка приєдналась до Конвенції ООН проти корупції та юридичною гарантією міжнародного рівня.

Важливими є також гарантії, визначені у статті 31 Конвенції ООН проти корупції, якою передбачено, що кожна Держава-учасниця повинна вживати заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливої конфіскації: а) доходів від корупційних злочинів, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; б) майна, обладнання та інших засобів, які використовувались або призначалися для використання під час вчинення корупційних злочинів. Кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливості виявлення, відстеження, заморожування або арешту будь-чого з переліченого вище з метою подальшої конфіскації [5]. Ці норми є певним орієнтиром кінцевого результату, який повинен бути досягнутий при врегулюванні питання забезпечення збереження майна, здобутого в результаті вчинення корупційного діяння, за рахунок якого в подальшому здійснюється відшкодування шкоди потерпілому. Однак Конвенція не визначає конкретних механізмів, які повинні бути впроваджені, що залишає певний простір для запровадження норм, найбільш близьких до правової системи держави.

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, окрім гарантій існування відповідного національного законодавства та спеціальних органів, уповноважених розглядати справи про відшкодування шкоди, містить таку правову гарантію, як закріплення структури компенсації, а саме: матеріальні збитки, втрачена вигода та немайна шкода [6]. Значення цієї правової гарантії полягає в тому, що оскільки термін компенсація в національному праві окремих країн може мати різне значення, то закріплення його змістовних елементів на рівні міжнародного нормативного акту убезпечує від подальшого звуження змісту в національному законодавстві. Окрім того юридичною гарантією дотримання прав постраждалої від корупції особи, є закріплення обов'язку відшкодування державою шкоди, яку спричинили посадові особи під час виконання своїх службових обов'язків.

Важливою юридичною гарантією є закріплення у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією умов відшкодування шкоди, спричиненої корупційним діянням, а саме: вчинення відповідачем особисто або з його дозволу корупційної

дії чи невжиття ним розумних заходів для запобігання вчиненню корупційної дії; заподіяння шкоди позивачу; та наявність причинного зв'язку між корупційною дією та заподіяною шкодою [6]. Зазначена гарантія захищає від порушення права особи, яка завдала шкоду, та забезпечує здійснення справедливої процедури.

Принципом та одночасно гарантією, закріпленою у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, є справедливість, що включає в себе справедливу компенсацію, та, як зазначено вище, справедливу процедуру. Відшкодування шкоди повинно бути здійснено в розумний строк, повністю покривати витрати особи на відновлення втраченого активу, а процедура розгляду та вирішення питання про відшкодування шкоди повинна здійснюватися у спосіб, що унеможливорює уникнення відповідальності заподіювачем шкоди.

Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою визначено правові гарантії на доступ до правосуддя та справедливу, найшвидшу компенсацію за спричинену шкоду, а також можливість отримати компенсацію від держави, якщо шкода була спричинена у зв'язку з порушенням кримінального закону посадовими особами, відповідальність повинна нести держава [7]. Зазначені гарантії діють під впливом принципу справедливості і спрямовані на відновлення порушеного, в тому числі й майнового, права.

Із зазначених міжнародних юридичних гарантій притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності, впливають гарантії, що повинні бути чітко зафіксовані в національному законодавстві України, а саме: а) правильне визначення обсягу (розміру) шкоди, заподіяної потерпілій особі; б) розшук, виявлення та повернення викраденого (привласненого тощо) тощо майна, що збережено в натурі; в) виявлення знищеного чи пошкодженого майна та забезпечення повернення втраченого майна в натурі або його грошового еквіваленту в повному обсязі; г) забезпечення повного відшкодування потерпілому вартості викраденого (привласненого тощо) майна у разі неможливості його повернення; г) забезпечення відшкодування іншої шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням; д) накладення арешту на майно, інші цінності з метою відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням; е) збереження майна та інших цінностей, необхідних для виконання судового рішення у випадку задоволення позову про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Неюридичні гарантії притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності поділяємо на політичні, економічні, соціальні.

Політичними гарантіями є: здійснення політики дерегуляції усіх сфер державного та суспільного життя країни; викорінення політичної спадковості, за якої ротація правлячих політичних еліт не сприяє викоріненню корупції та поверненню державі активів, що незаконно вибули з її власності, а, навпаки, сприяє приховуванню реальних розмірів збитків, завданих державі вчиненням корупційних правопорушень; встановлення механізмів громадського контролю за діяльністю топчиновників; розвинене, активне громадянське суспільство (громадяни мають достатньо впливу щодо ефективного контролю над діями законодавчої, виконавчої

та судової гілок державної влади; нульова толерантність громадськості до корупції); високий рівень оплати праці та надання соціальних послуг; просте, недвозначне, лаконічне і зрозуміле законодавство.

До політичних гарантій можемо віднести також закріплення боротьби з корупцією та її наслідками у вигляді спричиненої шкоди в різних державних програмах, програмах діяльності політичних партій, програмі діяльності уряду. Вибіркове дослідження програм діяльності політичних партій та передвиборчих програм дає підстави для висновку, що більшість із них визначають боротьбу з корупцією як один із напрямків своєї політичної діяльності, однак жодна із партій, програми яких були досліджені, не окреслила своїм завданням покращення механізмів відшкодування шкоди, завданої корупційним діянням.

Політичною гарантією захисту суспільства та держави від наслідків корупційних діянь є розроблення антикорупційної стратегії. Варто зазначити, що Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки подано до Верховної Ради України з ініціативи Прем'єр-міністра України, що безумовно має політичну ознаку, оскільки визначає вектор діяльності вищого органу в системі органів виконавчої влади. Одним із показників, котрий спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції та виконавці державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, у межах повноважень, щорічно до 15 лютого подають до Національного агентства, є відомості про розмір збитків і шкоди, завданих корупційними правопорушеннями та правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, стан та обсяги їх відшкодування (з виокремленням інформації про провадження, які здійснювалися у зв'язку з повідомленнями викривачів), однак, урахувавши, що Закон України про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки досі не прийнятий, зазначені положення не можуть бути втілені вжиття.

Окрім того, боротьба з корупцією та її негативними наслідками є вектором не лише внутрішньої, але й зовнішньої політики держави. Так, Президент України, Прем'єр-міністр та інші представники органів влади на зустрічах із представниками іноземних держав та організацій неодноразово наголошували на важливості боротьби України з корупцією та забезпеченню злагодженої роботи органів антикорупційної інфраструктури, що безпосередньо включає в себе і подолання негативних наслідків корупційних діянь.

Економічні гарантії невідворотності цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення полягають в установах такого економічного ладу, за якого здійснення господарської діяльності відбувалося б на засадах прозорості, вільної конкуренції, добросовісності та дерегуляції. Незаконне набуття активів шляхом зловживання владою чи службовим становищем передбачає подальшу реалізацію таких активів та легалізацію коштів, здобутих посередництвом вчинення корупційних діянь. За умов розвиненої економіки, відсутності тіньового ринку, така легалізація якщо не унеможливиться, то суттєво ускладнюється. І, навпаки, – відсутність корупції є засадою економічного зростання країни. Таким чином, можемо відмітити, що корупція та економічний добробут перебувають в оберненопропорційній залежності.

Відшкодування шкоди, спричиненої вчиненням корупційного правопорушення, передбачає за необхідне наявність у винної особи певних матеріальних активів, конфіскація котрих може бути визначена судом як забезпечення відшкодування такої шкоди. Усвідомлюючи наслідки вчинення корупційних правопорушень, суб'єкти намагаються реалізувати активи, отримані корупційним шляхом. Легалізація коштів чи інших активів, тобто створення видимості законності джерела їх походження, досить часто супроводжує корупційне правопорушення. У економічно розвинених країнах, із чіткими та прозорими правилами ведення бізнесу, легалізація активів, здобутих посередництвом вчинення корупційного діяння, не можлива, оскільки діють правила фінансового моніторингу законності джерела походження грошових коштів.

Вчиненням корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень найбільша шкода спричинюється державі та державним інтересам, оскільки суб'єктами вчинення таких діянь є, як правило, суб'єкти владних повноважень. Державні та комунальні підприємства часто зазнають значних збитків від неналежного управління їх активами, як-то, закупівля товарів, робіт чи послуг за завищеними цінами, реалізація активів підприємств за ціною, що значно нижча ринкової. Наслідком таких діянь є спричинення значної шкоди державним інтересам, відшкодування якої – справа багатьох років. Саме тому, важливого значення для недопущення заподіяння шкоди державі має вдосконалення процедур публічних закупівель, підвищення ефективності діяльності Антимонопольного комітету України, а також запровадження нових механізмів реалізації державного майна на засадах прозорості та вільної конкуренції. Лише ефективна система протидії угодженим діям суб'єктів господарювання на ринку, обмеження монополізації ринку та чесні правила вільної конкуренції, як базові засади ринкової економіки, сприйнятимуть як подолання негативних наслідків у виді спричиненої державі шкоди, вчиненням корупційних правопорушень, так і виступатимуть певним запобіжним заходом щодо вчинення нових корупційних діянь.

Корупцію можна розглядати як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи влади, державу і суспільство в цілому. У її основі лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як «послуга за послугу», «do ut des» («даю, щоб ти дав») [8, с. 34]. Оскільки корупція – це соціальне явище, то соціальними повинні бути і гарантії подолання її негативних наслідків. Так, гарантією на загальнодержавному рівні можуть бути державні програми роботи із суспільством щодо популяризації протидії корупції, роз'яснення її негативних наслідків та неминучості покарання за вчинення корупційного правопорушення. Кожна особа повинна усвідомлювати, що у результаті вчинення корупційного діяння, вона буде позбавлена не лише самого предмету неправомірної вигоди, але й усього належного їй майна, оскільки кримінальна відповідальність передбачає застосування до особи, яка визнана рішенням суду винуватою у вчиненні корупційного кримінального правопорушення, конфіскації майна як додаткового покарання, у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, а також зобов'язана буде відшкодувати спричинену таким діянням шкоду.

Щодо гарантів притягнення суб'єктів вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень до цивільно-правової відповідальності, то до них відносимо органи антикорупційної інфраструктури, а саме – Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Вищий антикорупційний суд, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, а також Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, суди, прокуратуру, правоохоронні органи, державну виконавчу службу, засоби масової інформації.

Особливу роль серед гарантів невідворотності цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційного правопорушення відіграє держава, оскільки, саме держава покликана забезпечувати ефективну й справедливую діяльність усіх органів та установ, утверджувати дію принципів верховенства права та законності в усіх сферах суспільного та державного життя. Для реалізації цих принципів необхідно забезпечити чіткі, науково виважені політичні, правові та організаційно-практичні механізми подолання негативних наслідків корупційного діяння; створити умови для незалежності преси; забезпечити реалізацію законів, що визначають цивільно-правову відповідальність за вчинення корупційного правопорушення; гарантування можливості створення й діяльності системи соціального контролю.

При цьому, слушно видається позиція Я.М. Шевченко, котра зазначала, що роль держави полягає не у тому, що вона гарантує здійсненість виниклих на базі такого юридичного факту, як правопорушення, правовідносин цивільної відповідальності перед окремою особою, а й у тому, що вона також виступає як суб'єкт відносин цивільно-правової відповідальності, в результаті чого розширюється їх соціальний ціннісний зміст, який полягає в засудженні винної протиправної поведінки особи (громадянина чи організації), що скоїла правопорушення, а також засудженні протиправного порушення правопорядку, суспільного способу життя [9, с. 51]. У такому підході досить влучно відзначено роль та значимість держави у правовідносинах, що виникають не лише в результаті вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, але й у питанні відшкодування шкоди та збитків, спричинених таким правопорушенням.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо відмітити, що ефективність цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення визначається співвідношенням між цілями та реальними результатами, яких було досягнуто в процесі її застосування за сприяння системи гарантій на гарантів. Значимість гарантій цивільно-правової відповідальності як сукупності певних способів, засобів та механізмів проявляється у забезпеченні реального правового захисту цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права та у здійсненні карального і виховного впливу на правопорушників. Гарантування та забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів цивільного права можливе лише за умов застосування цивільно-правових елементів як взаємопов'язаної системи, у певному поєднанні. У протилежному випадку – зазначена функція не діє.

Література:

1. Борисова В. І., Буйджи Г. В., Ватрас В. А., Великанова М. М. та ін. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу. Одеса : Гельветика, 2021. 690 с.
2. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 37 с.
3. Плачкова Д. Ф. Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину, за цивільним законодавством : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 19 с.
4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n710> (дата звернення: 01.09.2020 року).
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 01.09.2020 року).
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#top (дата звернення: 01.11.2020 року).
7. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text (дата звернення: 01.11.2020 року).
8. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. Київ : Парлам. вид-во, 2000. 256 с.
9. Шевченко Я. Н. Поняття и механизм гражданско-правовой ответственности. *Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций / отв. ред. : Собчак А. А., Шевченко Я. Н.* Київ : Наукова думка, 1988. С. 6–58.

Анотація

Крук Є. В. Гарантії притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності. – Стаття.

У статті досліджено питання ефективності механізму відшкодування шкоди, спричиненої вчиненням корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення. Визначено, що його результативність залежить від багатьох факторів, а саме: вчинення корупційних правопорушень не обмежується якоюсь одним способом, досить часто воно пов'язано із вчиненням інших правопорушень, спрямованих на приховання наслідків корупційного діяння. Як правило, реалізувати такі дії у межах юрисдикції однієї країни неможливо, а тому і корупція і подолання її наслідків майже завжди виходить за межі однієї країни. Саме тому у статті зроблено висновок, що невідворотність цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення забезпечується системою гарантій.

У статті автором запропоновано визначення гарантій як передбачених нормами законодавства або існуючих в державному механізмі способів, засобів та методів забезпечення відшкодування шкоди та збитків особою, що вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, а також діяльності спеціальних суб'єктів – гарантів.

Автором запропоновано класифікацію гарантій притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності на юридичні гарантії, як в свою чергу поділяються на гарантії національного та міжнародного рівня, та неюридичні гарантії, які поділяються на політичні, економічні, соціальні.

До гарантів притягнення суб'єктів вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень до цивільно-правової відповідальності, автор відносить органи антикорупційної інфраструктури, а саме – Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Вищий антикорупційний суд, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, а також Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, суди, прокуратуру, правоохоронні органи, державну виконавчу службу, засоби масової інформації. У статті виділено також особливу роль держави серед гарантів невідворотності цивільно-правової відповідальності.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, корупція, корупційне правопорушення, гарантії, відшкодування шкоди.

Summary

Kruk Ye. V. Guarantees of bringing the subjects of corruption and corruption-related offenses to civil liability. – Article.

In the article the effectiveness of the mechanism of compensation for damage caused by corruption and corruption-related offenses, is examined. It is determined, that its effectiveness depends on many factors, namely: the commission of corruption offenses is not limited to a single method, it is often associated with the commission of other offenses aimed at concealing the consequences of corruption. As a rule, it is impossible to realize such actions within the jurisdiction of one country, and therefore corruption and overcoming its consequences almost always spread beyond one country. That is why the article concludes that the inevitability of civil liability for committing corruption and corruption-related offenses is ensured by a system of guarantees.

In this article the author proposed to define guarantees as, provided by law or existing in the state mechanism, ways, means and methods of ensuring compensation for damages by a person who committed a corruption or corruption-related offense, as well as the activities of special entities – guarantors.

The author proposed a classification of guarantees of bringing the subjects of corruption and corruption-related offenses to civil liability into legal guarantees, which in turn are divided into guarantees of national and international level, and non-legal guarantees, which are divided into political, economic, social.

The author includes into the guarantors the bodies of anti-corruption infrastructure, namely the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, the High Anti-Corruption Court, the National Agency on Corruption Prevention, the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets, as well as the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, courts, prosecutor's office, law enforcement agencies, state executive service, media. The special role of the state among the guarantors of the inevitability of civil liability is highlighted in the article.

Key words: civil liability, corruption, corruption offense, guarantees, compensation for damage.

УДК 349.4 (477)

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3310>

Т. В. Лісова

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. В умовах подальшого стрімкого погіршення стану земель в Україні першочергового вирішення потребує проблема зупинення подальшого погіршення стану земель та їх відновлення. Розв'язання цієї проблеми вимагає застосування комплексного підходу, провідна роль у якому належить правовому механізму відновлення земель. У контексті зазначеного необхідним є дослідження його теоретичних засад, змісту та особливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формулювання конструкції «механізм правового регулювання», з'ясування його складових має доволі важливе значення для юридичної науки, починаючи від моменту її формування. Перші наукові доробки щодо цього поняття були напрацьовані ще за радянську добу. Саме в той період історичного розвитку держави і права з'являються перші дослідження, самостійним предметом вивчення яких стає механізм правового регулювання. Не втрачає своєї актуальності це питання і сьогодні: зазначена наукова проблема знайшла своє місце насамперед у працях А.П. Баранова, О.М. Калашника, Ю.В. Кривицького, О.М. Куракіна, О.В. Малька, М.І. Матузова, М.Ю. Осипова, О.В. Семчика, В.Є. Сизова, В.М. Сирих, Я.В. Сімутіної, О.Ф. Скакун, Т.І. Тарахонич, О.Ф. Черданцева, С.В. Шарабанова та ін. Проте в умовах близького до критичного стану земель, поширення процесів їх деградації особливої актуальності набуває дослідження правового механізму відновлення земель.

Мета дослідження полягає в аналізі правового механізму відновлення земель, його змісту, структури та особливостей.

Результати. Насамперед необхідно з'ясувати, що в цілому становить собою термін «механізм». Окремі дослідники трактують його як систему, спосіб, що встановлює порядок того чи іншого виду діяльності [1, с. 63]. Така система складається із сукупності складників, що перебувають у певному взаємозв'язку і спрямовані на виконання спільної мети [2, с. 110].

Поняття «механізм» у словникових джерелах тлумачиться як внутрішня побудова, система, поєднання станів і процесів, з яких складається те чи інше явище [3, с. 523], як сукупність сполучених елементів, що здійснюють рух у заданому напрямку [4, с. 380].

Першим фундаментальним дослідженням розглядуваного поняття є наукова праця С.С. Алексеєва, в якій він пропонує власну його дефініцію: механізм правового регулювання – це сукупність юридичних засобів, яка характеризується єдністю й за допомогою якої забезпечується правовий вплив на суспільні відносини. Запропонований ученим підхід до формулювання досліджуваної правової конструкції визначення дефініції «механізм правового регулювання» можна вважати класичним. Із погляду науковця, поняттям механізму охоплено дві сторони

правового регулювання. По-перше, це гарантія правового впливу на суспільні відносини за допомогою сукупності правових засобів, тобто забезпечення ефективності такого впливу. По-друге, це внутрішня побудова такого механізму, його окремі складники, що характеризуються єдністю, хоча й виконують окремі специфічні функції. Науковець розмежовує терміни «механізм» і «структура», доводячи при цьому, що остання становить собою сукупність організаційних сторін (форм) правового регулювання, основними з яких є правотворча й правозастосовна діяльність компетентних органів [5, с. 30–34].

Підтримуючи позицію С.С. Алексєєва, А.В. Васильєв наголошує, що правове регулювання – це система не просто правових, а державно-правових засобів, за допомогою яких право впливає на суспільні відносини [6, с. 124].

Механізм правового регулювання, як констатує О.Ф. Скакун, полягає в єдиній системі правових засобів, способів і форм, яка переводить нормативність права в упорядкованість суспільних відносин, а також забезпечує інтереси суб'єктів права й установлює правопорядок, тобто йдеться про зміну «належного» у праві на «суще» [7, с. 540].

А.О. Абрамова в категорії «механізм правового регулювання» вбачає нормативно-організований і послідовно здійснюваний комплексний процес, спрямований на результативне втілення в життя правових норм за допомогою адекватних правових засобів [8, с. 15]. Цим формулюванням дослідниця фактично ототожнює механізм правового регулювання з механізмом реалізації правових норм.

М.Ю. Осипов розглядає механізм правового регулювання як різновид правового механізму, що становить собою організовану систему юридичних засобів, яка спрямована на встановлення суспільних відносин, що входять до предмета правового регулювання шляхом надання їм юридичної форми за посередництвом саме методу правового регулювання [9, с. 16].

К.В. Шундіков, проаналізувавши правовий механізм, наголошує на необхідності розмежування категорій «правовий механізм» і «правова процедура». Правова процедура є лише структурним елементом правового механізму, який характеризується також інструментальним оснащенням, а не лише формально-процедурними складниками [10, с. 15, 19].

Як наголошує А.В. Коструба, механізм правового регулювання є системою правових елементів, яка допомагає встановити не тільки взаємозв'язок між правовими нормами, юридичним фактом, правовідносинами й актами правореалізації, а й особливості впливу норм права на правовідносини в реальній дійсності [11, с. 45].

Як підкреслює Я.В. Сімутіна, механізму правового регулювання притаманні результативність, ефективність і дієвість права. Він охоплює відповідні елементи, що сприяють здійсненню самого процесу правового регулювання [12, с. 191].

Вивчаючи механізм правового регулювання цивільних відносин, О.М. Калашник переконує, що це система правових засобів, організованих у певній послідовності і спрямованих на впорядкування, регулювання, закріплення, розвиток і вдосконалення цивільних відносин на засадах основоположних принципів права [13, с. 144].

Слід підкреслити, що серед учених бракує єдності в розумінні категорії «механізм правового регулювання», але всіх об'єднує погляд на неї як на певну

систему правових засобів, за допомогою яких відбувається впорядкування суспільних відносин. Вони вбачають у ній відповідну комплексність, стверджуючи, що до складу цього поняття входять різні види правових засобів.

О.М. Куракін, досліджуючи структуру механізму правового регулювання, доводить, що він є системою засобів, що гарантують дію права у процесі правової регламентації, а також його динаміку [14, с. 48–49].

Г.З. Качибая перекоонує, це поняття створює логічно завершену систему, а сам механізм приводиться в дію правовими відносинами і з його допомогою правова норма перетворюється на правопорядок. Інакше кажучи, реалізація права це процес, що здійснюється в межах останніх. Як впливає із цього твердження, саме правовідносини є зв'язуючою ланкою між нормою права і правопорядком. При цьому науковець фактично ототожнює механізм правового регулювання з механізмом реалізації права [15, с. 44–45].

Як доводить Ю.В. Кривицький, механізм правового регулювання становить собою систему правових засобів, яка забезпечує стабільність суспільних відносин шляхом поєднання індивідуальних, громадських і державних інтересів з метою створення умов для прогресивного розвитку особистості. Інакше кажучи, це стійкий комплекс взаємопов'язаних правових інструментів, які для досягнення відповідної мети повинні працювати як єдине ціле [16, с. 77–78].

На системному характері правового механізму зупиняється Р.Б. Прилуцький, у своєму дослідженні підкреслюючи, що будь-якому явищу або процесу (як механізму) властиві такі ознаки, як-то: складність структури, системність та узгодження між собою його елементів, здатність до динамічного руху до досягнення відповідної мети, схильність як до самокерування, так і до зовнішнього управління ним [17, с. 34].

В.С. Сизов розглядає механізм правового регулювання як соціально-правову категорію, завданням якої є гарантування найважливіших умов для збереження й відтворення суспільства, оскільки він виконує функцію забезпечення збалансованості й раціональності суспільних відносин, а значить, і збереження стабільності в суспільстві [18, с. 164].

Проведений детальний аналіз наукових праць показав, що низка науковців виходять за межі механізму правового регулювання тих чи інших правовідносин. Зокрема, О.В. Радченко, дослідивши механізм державного управління, трактує його продуктом організованої діяльності людини і вважає, що він становить собою системну сукупність інституцій, структур, послідовних дій, форм, станів і процесів у державі, мета якої реалізація інтересів і потреб людини й вирішення нагальних суспільно-політичних проблем. Це поняття є формою організації функцій держави органами державного управління, що забезпечує регламентацію суспільної життєдіяльності на підставі усталених суспільних цінностей, правил і норм [19, с. 24].

О.В. Семчик, провівши комплексне вивчення механізму реалізації прав на землі залізничного транспорту, розкрив цю категорію як сукупність взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних елементів, які дозволяють суб'єктові правовідносин з урахуванням інтересів інших осіб перетворити належні йому юридично закріплені можливості на фактичну поведінку для особистих потреб та інтересів [20, с. 47–48].

Сукупністю правових засобів, спрямованих на забезпечення здійснення правових норм у конкретних правовідносинах, вважає механізм реалізації права В.М. Сирих. Серед названих засобів науковець виокремлює: методи тлумачення норм права; договори й угоди; правові засоби, використовувані державою з метою охорони й забезпечення належного виконання зобов'язань учасниками тих чи інших правовідносин; правозастовні акти [21, с. 167].

З погляду М.Д. Гнатюка, механізм реалізації права – це підсистема механізму правового регулювання, до складу якого входять регулятивні й охоронні засоби, за допомогою яких право втілюється в поведінці суб'єктів, що залежить від їх вольової діяльності, здійснюваної з метою досягнення конкретного правового результату [22, с. 4].

Є сенс констатувати, що категорії «механізм правового регулювання» і «правове регулювання» нерозривно пов'язані між собою, оскільки останнє має свій механізм. Правове регулювання розглядається як результативний, нормативно-організаційний вплив за допомогою системи правових засобів на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони й розвитку відповідно до суспільних потреб [23, с. 145]. Станом на сьогодні існують два погляди на правове регулювання суспільних відносин: а) правове регулювання, як процес впливу держави на суспільні відносини через норми права, ґрунтується на предметі й методі такого регулювання; б) воно є сукупністю норм права, що регламентують ті чи інші суспільні відносини [24, с. 42].

Що стосується елементів механізму правового регулювання, в юридичній науці сформувався також два підходи. Відповідно до першого йдеться про сукупність елементів, які беруть участь у впорядкуванні земельних відносин. До таких елементів належать: норми права, нормативно-правові акти, юридичні факти, правові відносини, тлумачення й реалізація права, законність, правосвідомість, правова культура, як правомірна, так і протиправна поведінка, юридична відповідальність.

Другий підхід є дещо вужчим. Його прихильники до складу механізму правового регулювання відносять лише правові норми, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізацію права й законність.

Так, Ю.В. Кривицький зауважує, що такі юридичні явища, як правова культура і правосвідомість, належать до суб'єктивної сфери правової дійсності, отже, вони не є юридичними засобами й не належать до елементів розглядуваного механізму. Що ж до тлумачення й реалізації права, їх слід вважати стадіями правового регулювання [16, с. 77].

О.Ф. Скакун переконує, категорія «механізм правового регулювання» є достатньо значною за обсягом. До її складу входять усі явища правової дійсності: а) засоби (норми права, рішення судів та ін.), б) способи (дозволення, зобов'язування, заборона) і форми (використання, виконання, дотримання, застосування) [7, с. 540].

Склад елементів механізму правового регулювання, на думку М.І. Матузова, охоплює не лише норми права, правовідносини, суб'єктивні права й обов'язки, правозастовні акти, юридичні факти, а й організаційну діяльність відповідних органів і їх посадових осіб, що, на його думку, забезпечує функціонування всього комплексу правових засобів та їх ефективність [25, с. 58–60].

Ю.І. Гревцов до елементів механізму правового регулювання включає: суб'єктів права, юридичні факти, правозастосовну практику, правозастосовні акти, діяльність з узагальнення законодавства і його роз'яснення, а також діяльність учених-правників щодо аналізу й коментування основних закономірностей правотворчості і правозастосування, громадську думку про право і зміст законодавства [26, с. 46]. Проте в даному випадку, як вбачається, йдеться про складники механізму реалізації права, а не механізму правового регулювання.

З точки зору М.Ю. Осипова, складниками механізму правового регулювання повинні бути не статичні елементи (як-то правові норми, правовідносини, акти реалізації прав та обов'язків), а динамічні. Зокрема, йдеться про регламентацію: а) процесу встановлення юридичних норм та індивідуальних приписів, що не є результатом правозастосування; б) суспільних відносин; в) процесу реалізації прав та обов'язків учасників правовідносин; г) процесу правозастосування [27, с. 136–141]. Що ж стосується механізму реалізації права, то він становить собою систему юридичних засобів, за допомогою яких право втілюється в життя. Ідеться про норми права, індивідуальні приписи, юридичні факти, правовідносини, акти реалізації прав та обов'язків [9, с. 17–18]. Як бачимо, вчений чітко розмежував структуру механізму правового регулювання й механізму реалізації права.

У той же час маємо зауважити, що не всі науковці розмежовують розглянуті вище категорії. Так, С.В. Шарабанов вважає, що структура механізму правового регулювання повинна бути логічно поділеною, а визначені й розмежовані мають бути його структурні елементи. Перше місце – за принципами права як основи існування інших елементів, далі – норма права, правовідносини, юридичні факти і правотворчість [28, с. 10].

Як зазначає Т.І. Тарахонич, механізм правового регулювання є системним комплексом юридичних засобів, що мають структурну єдність, логічну послідовність, а його специфічні функції виконують відповідні завдання, впливають на свідомість і поведінку суб'єктів [29, с. 17].

Ознаками правового регулювання, з погляду учених-теоретиків, слід назвати: а) це різновид соціального регулювання; б) за його допомогою відносини між суб'єктами набувають певної правової форми; в) конкретність характеру й тісний зв'язок з реальними відносинами; г) йому властивий цілеспрямований характер; д) здійснюється за допомогою правових засобів; е) забезпечує виконання правових норм [7, с. 530]. При цьому безпосередньо правовими засобами виступають юридичні норми, господарський договір, рахунок у банку, санкції, заходи заохочення, які є інструментами реалізації сили й цінності права [23, с. 151–152].

Досить цікавим є науковий підхід до тлумачення механізму правового регулювання як теоретико-методологічної категорії. Так, вона дозволяє виявити місце функцій і юридичних тонкощів правових засобів на різних стадіях цього процесу й забезпечує можливість уявити всі правові засоби в їх єдності і взаємозв'язку, продемонструвати їх спільну сутність як підґрунтя правового регулювання [16, с. 78].

Як констатує С.С. Алексєєв, процес правового регулювання складається з трьох основних стадій, а саме: а) регламентація суспільних відносин, які потребують правового регулювання; б) дія юридичних норм, у результаті чого виникають або

змінюються правовідносини; в) реалізація суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, що забезпечує досягнення цим процесом своєї мети – їх відбиття в поведінці конкретних осіб. Цим стадіям відповідають основні елементи механізму правового регулювання, як-от: а) юридичні норми як головний юридичний засіб регламентації суспільних відносин; б) правовідносини як основний важіль забезпечення дії права щодо конкретних осіб; в) акти реалізації суб'єктивних юридичних прав та обов'язків як головний засіб, за допомогою якого втілюються в життя юридичні права й обов'язки в поведінці конкретних суб'єктів. Крім того, до названих елементів механізму належать також нормативно-правові акти, правосвідомість і правова культура [5, с. 34–35].

В.М. Сирих механізм правового регулювання відповідно до стадій правового регулювання поділяє на три компоненти: це механізм: правотворчості, реалізації норм права і державного примусу [21, с. 167].

Структуру правового регулювання становлять насамперед такі методи і способи правового регулювання, як дозволення, заборона й зобов'язування. Дозволення полягає в наданні особі права на власні активні дії; для заборони характерним є покладання на особу обов'язку утримуватися від здійснення тих чи інших дій; позитивне зобов'язування – це покладання на особу обов'язку активно діяти [23, с. 157].

О.Ф. Скакун, підкреслюючи взаємозв'язок зазначених способів (методів) правового регулювання, переконує, що їм відповідають три різновиди правових норм – дозволяюча, зобов'язуюча й забороняюча, а також три форми реалізації права – використання, виконання й дотримання [7, с. 538]. Проте досліджуване поняття потребує вдосконалення. Так, А.П. Баранов, розглядаючи механізм правового регулювання як процесуальну систему, підкреслює, що вона повинна включати процес створення правових норм, їх наступне застосування й реалізацію, а також контроль за їх ефективністю. Лише за таких умов його можна вважати дієвою процесуальною системою [24, с. 42–43].

Незважаючи на брак у наукових працях одностайного підходу до формулювання механізму правового регулювання та його структури, спільним у них є те, що він складається із цілісної системи правових засобів, які є взаємопов'язаними, характеризуються безпосереднім взаємовпливом та об'єднані єдиною метою – забезпечення правового регулювання.

Правовий механізм відновлення земель також складається з відповідних складників, об'єднаних прагненням досягти конкретної мети – відновлення якісного стану земель сільськогосподарського призначення, продуктивності земель лісогосподарського призначення, відповідних функцій інших земель несільськогосподарського призначення, належного стану порушених земель, які якраз і мають становити злагоджену систему. Зазначений механізм об'єднує правові норми, присвячені регламентації заходів відновлення земель (попередніх та основних), відшкодуванню втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва. У правовому механізмі відновлення земель саме юридичні норми спрямовані на нормативну регламентацію суспільних відносин у зазначеній царині, що забезпечує їх єдність, сталість і належну впорядкованість. Головним засобом забезпечення дії юридичних норм виступають правовідносини. Правове підґрунтя в такому

механізмі забезпечують нормативні юридичні акти – закони й підзаконні нормативно-правові акти. Сьогодні назріла нагальна потреба розроблення і прийняття окремого закону – «Про відновлення земель», у якому доцільно передбачити особливості відновлення земель різних категорій. Земельне законодавство не містить дефініції «відновлення земель», що звичайно ж, ускладнює його відмежування від поняття «охорона земель». Вважаємо за необхідне внести зміни до Земельного кодексу України й доповнити його окремим розділом, у якому обов'язково закріпити визначення категорії «відновлення земель» і вказати на заходи цієї процедури. Важливою ланкою у правовому механізмі відновлення земель є також такі індивідуальні акти, як припис, розпорядження про припинення господарського використання земельної ділянки; висновок про доцільність її консервації та ін.

Вагомим складником правового механізму відновлення земель виступає юридична відповідальність за порушення законодавства в цій сфері. Настав час посилити правову відповідальність власників земельних ділянок за погіршення якісного стану останніх та ігнорування заходів їх відновлення. До складу розглядуваного механізму потрібно віднести й забезпечення економічного стимулювання власників земельних ділянок і землекористувачів до раціонального їх використання і своєчасного відновлення попереднього якісного стану земель деградованих, малопродуктивних, належного стану порушених з урахуванням їх цільового призначення шляхом вжиття таких заходів, як консервація, рекультивация, меліорація земель тощо. Цей процес повинен бути законодавчо забезпеченим імперативом як для власників земельних ділянок, так і для землекористувачів.

Слушною видається пропозиція дослідників порушеної проблематики стосовно: а) запровадження дієвої системи контролю за якісними й кількісними показниками земель (ґрунтів) як під час їх передачі в оренду, так і після завершення строку цього договору, б) розроблення системи компенсації власникові земельної ділянки за завдану шкоду землям (зокрема, ґрунтам), основними критеріями визначення якої мають бути величина втрат сільгосппродукції, погіршення продуктивних властивостей землі (за абсолютними й відносними показниками), а також обсяг витрат на ліквідацію наслідків [30, с. 8]. Саме в такий спосіб механізм відновлення земель зможе набувати системного характеру.

Настав час забезпечити дієву реалізацію положень чинного законодавства, що стосується відновлення земель, шляхом внесення до нього змін, прийняття нових нормативно-правових актів у досліджуваній царині, закріплення обов'язків власників і користувачів земельних ділянок, а також інших суб'єктів своєчасно їх відновлювати, якщо їх дії призвели до втрати первісного якісного стану земель чи порушення їх рельєфу. Необхідним є «поштовх» законодавця, який би запустив цей механізм. Варто посилити відповідальність, а також створити й забезпечити функціонування належного рівня стимулювання власників земельних ділянок і землекористувачів до необхідності запровадження процедури відновлення земель. Доцільним буде й удосконалення системи моніторингу за станом земель і ґрунтів з урахуванням європейського досвіду.

Не менш важливими складниками правового механізму відновлення земель є правосвідомість і правова культура. Таким чином, важливе значення матиме

просвітницька робота з населенням із залученням фахівців навчальних закладів і науково-дослідних інститутів відповідного профілю, спрямована на розкриття значущості земель (особливо ґрунтів) та їх особливої охорони за Конституцією України. Має свою значущість і формування в кожного члена суспільства усвідомлення важливості збереження якісного стану земель як основного національного багатства, а в разі погіршення – його своєчасного відновлення.

Висновки. Отже, правовим механізмом відновлення земель слід вважати певний правовий інструментарій, складники якого становлять собою певний комплекс, органічно поєднані й підпорядковані реалізації єдиної мети – відновлення якісного стану земель сільськогосподарського призначення, продуктивності земель лісгосподарського призначення, відповідних функцій інших земель несільськогосподарського призначення й належного стану порушених земель.

Література

1. Лазарева О. В. Методичні аспекти формування економіко-екологічного механізму управління землекористуванням. *Економіка АПК*. 2006. № 12. С. 62–65.
2. Головіна О. Л. Формування збалансованого землекористування в сільському господарстві. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 3. С. 108–112.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Энциклопедический словарь / под ред. Б. А. Введенского. Москва : Гос. науч. издат. «Большая советская энциклопедия». Т. 2. 1954. 720 с.
5. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юрид. лит., 1966. 187 с.
6. Васильев А. В. Теория государства и права : курс лекций. Москва : ФЛИНТА : МПСИ, 2006. 200 с.
7. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум, 2000. 704 с.
8. Абрамова А. А. Эффективность механизма правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Красноярск. гос. ун-т. Красноярск, 2006. 24 с.
9. Осипов М. Ю. Механизм правового регулирования и механизм реализации права: понятие и соотношение. *Современное право*. 2013. № 12. С. 16–21.
10. Шундииков К. В. Правовые механизмы: основы теории. *Государство и право*. 2006. № 12. С. 12–21.
11. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 416 с.
12. Сімугіна Я. В. Щодо механізму правового регулювання трудових відносин у сучасних умовах. *Часопис Київського ун-ту права*. 2015. Вип. 3. С. 188–192.
13. Калашник О. М. Механізм правового регулювання цивільних відносин як об'єкт наукових досліджень: генеза та сутність. *Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2017. № 2(14). С. 136–149.
14. Куракін О. М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 2. С. 46–49.
15. Качибая Г. З. Механизм правового регулирования : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 / Тбилис. гос. ун-т им. Ив. Джавахишвили. Тбилиси, 2002. 70 с.
16. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського ун-ту права*. 2009. Вип. 4. С. 74–79.
17. Прилуцький Р. Б. Правові механізми у сфері господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 26–39.
18. Сизов В. Е. Механизм правового регулирования как социально-правовая категория. *Вестник Нижегородского ун-та им. Н. И. Лобачевского. Серия «Право»*. С. 161–167.
19. Радченко О. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 3. С. 19–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_3_5 (дата звернення: 08.04.2020).
20. Семчик О. В. Механізм реалізації права на землі залізничного транспорту України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Київський нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2014. 186 с.

21. Сырых В. М. Теория государства и права : учебник для вузов. Москва : Юстицинформ, 2007. 461 с.
22. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.01 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2007. 19 с.
23. Алексеев С. С. Теория права. Москва : БЕК, 1994. 224 с.
24. Баранов А. П. Механизм правового регулирования как процессуальная система. *История государства и права*. 2011. № 8. С. 41–44.
25. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия. Саратов : Изд-во Саратовского гос. ун-та. 292 с.
26. Гревцов Ю. И. Правовые отношения и осуществление права : монография. Ленинград : ЛГУ, 1987. 127 с.
27. Осипов М. Ю. Механизм правового регулирования и его типы. *Право и государство: теория и практика*. 2006. № 3. С. 134–141.
28. Шарабанов С. В. Механизм правового регулирования, его понятие и структура: обзор теоретических подходов. *Вопросы российской и международного права*. 2018. Т. 8. № 3А. С. 7–12.
29. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*. 2010. Вип. 50. С. 13–18.
30. Будзяк О. С., Будзяк В. М. Проблеми управління екологічнобезпечним землекористуванням. *Агроекономіка*. 2017. № 5. С. 3–9.

Анотація

Лісова Т. В. Правовий механізм відновлення земель: окремі аспекти. – Стаття.

Статтю присвячено проблемі правового механізму відновлення земель. Досліджено зміст, структуру та особливості правового механізму відновлення земель. У статті зазначається, що перші наукові доробки щодо механізму правового регулювання були напрацьовані ще за радянську добу. У той історичний період з'являються перші дослідження, присвячені вивченню яких механізму правового регулювання. Підкреслюється актуальність вказаного питання в сучасних умовах. Наведено різні позиції вчених щодо розкриття зазначеної категорії. Наголошено, що серед науковців бракує одностайності в розумінні категорії «механізм правового регулювання». Підкреслюється, що вказаній категорії, як певній системі правових засобів, притаманна комплексність.

Зроблено наголос на тому, що категорії «механізм правового регулювання» і «правове регулювання» нерозривно пов'язані між собою. Вказані два погляди на правове регулювання суспільних відносин: правове регулювання, як процес впливу держави на суспільні відносини через норми права, ґрунтуються на предметі й методи такого регулювання; воно є сукупністю норм права, що регламентують ті чи інші суспільні відносини.

Зазначається, що в умовах близького до критичного стану земель, посилення їх деградації особливої актуальності набуває дослідження правового механізму відновлення земель. Акцентовано увагу на структурі правового механізму відновлення земель, який складається зі складників, об'єднаних прагненням досягти відповідної мети. Вказується, що до змісту зазначеного механізму входять правові норми, присвячені регламентації заходів відновлення земель, відшкодуванню втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва. Зроблено пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення у вказаній сфері. У статті головним засобом забезпечення дії юридичних норм розглядаються правовідносини. Правовим підґрунтям правового механізму є нормативно-правові акти.

Підкреслюється, що вагомим складником правового механізму відновлення земель виступає юридична відповідальність за порушення законодавства в цій сфері.

Ключові слова: землі, ґрунти, відновлення, використання, правовий механізм, механізм правового регулювання, зміст, структура, комплексність, засоби.

Summary

Lisova T. V. Legal mechanism of land restoration: some aspects. – Article.

The article is devoted to the problem of the legal mechanism of land restoration. The content, structure and features of the legal mechanism of land restoration are studied. The article notes that the first scientific works on the mechanism of legal regulation were developed during the Soviet era. In that historical period, the first studies appeared to study the mechanism of legal regulation. The urgency of this issue in modern conditions is emphasized. Different positions of scientists on the disclosure of this category are given. The given points of view on this subject are analyzed. Appropriate comments have been made. It is emphasized that there is a lack of unanimity among scholars in understanding the category of «mechanism of legal regulation». It is emphasized that this category, as a certain system of legal remedies, is characterized by complexity.

It is emphasized that the categories «mechanism of legal regulation» and «legal regulation» are inextricably linked. There are two views on the legal regulation of social relations: legal regulation, as a process of state influence on public relations through the rule of law, is based on the subject and method of such regulation; it is a set of rules of law governing certain social relations. It is noted that in the conditions close to the critical state of lands, intensification of their degradation, the study of the legal mechanism of land restoration becomes especially important. Emphasis is placed on the structure of the legal mechanism of land restoration, which consists of components united by the desire to achieve the goal. It is pointed out that the content of this mechanism includes legal norms on the regulation of land restoration measures, compensation for losses of agricultural and forestry production. Proposals have been made to improve the legal framework in this area. The article considers legal relations as the main means of ensuring the effect of legal norms. The legal basis of the legal mechanism are regulations.

It is emphasized that an important component of the legal mechanism of land restoration is legal liability for violations of legislation in this area.

Key words: lands, soils, restoration, use, legal mechanism, mechanism of legal regulation, content, structure, complexity, means.

UDC 346.9

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3311>*A. V. Matvieieva, L. V. Yerofyeyenko*

THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE FUNCTIONS OF ECONOMIC PROCEDURAL LAW

Formulation of the problem. The nature of the field of economic procedural law is manifested as a social and regulatory regulator. Based on this, its functions are of great importance in the effectiveness of the protection of the rights and legitimate interests of enterprises, institutions, organizations, other legal entities, citizens who carry out business activities without a legal entity and duly acquired the status of a business entity, government and other bodies, individuals who are not business entities. However, the problem now is that the results of intellectual work, expressed in intellectual property, although they should bring tangible income, but not always in practice. A necessary prerequisite for profit is the use of property, its introduction into economic circulation.

To carry out a systematic analysis of the functions of commercial procedural law as determinants of tasks in this area, it is important to be able to identify all existing or future functions, organize them by different qualitative characteristics and reflect the peculiarities of their origin, identify theoretical and practical links between them.

Research analysis. Directly or indirectly procedural law, the theory of legal process, procedural norms have become the subject of scientific interest of domestic and foreign researchers. The works of the following Ukrainian scientists deserve great attention: I.V. Atamanchuk, I.A. Balyuk, V.D. Babkin, O.V. Babkina, S.V. Bobrovnik, I.Y. Boyko, K.G. Volynka, R.A. Kalyuzhny, V.V. Kopeychikov, O.V. Kuzmenko, M.S. Kelman, O.G. Murashin, P.M. Rabinovich, V.V. Sukhonos, O.V. Fathutdinova, V.D. Cherdachuk, Yu.S. Shemshuchenko and others.

Despite the large number of scientific papers devoted to the study of legal process, which were prepared both in Ukraine and in other CIS countries, we cannot state the fact that the problem of procedural law as a general theoretical category is fully studied. In addition, today it remains many problematic, debatable or virtually unexplored issues. Special attention should be paid to identifying the principles of origin and development of procedural law in Ukraine, the concept and features of procedural law, determining its place in the system of national law. Today, the problem of determining the place and importance of the functions of the economic process, which have not been carefully studied by scientists, needs special attention.

Therefore, **the purpose of our article** is to outline the multi-vector system of functions of economic procedural law taking into account current trends in the protection of rights and legitimate interests based on the analysis of legal theory and features of economic procedural law using typological and classification approaches.

Presenting main material. It should be noted that it is important to understand the essence of the functions of the economic process is the periodization of the stages of formation of procedural law in the Ukrainian lands:

1. The first period is the times of Kievan Rus (Old Russian), when the court was subordinated to the administration, ie it was an integral part of it. During this period, the resolution of legal disputes was governed by customary law. Particularly important role was played by customary law in the organization and operation of the judiciary, they were a significant part of substantive and procedural law. The norms of customary law were manifested in pre-trial and trial proceedings in the form of various rites, symbols, actions, and verbal sayings. The role of the judiciary was minimized and «assisted» the parties in resolving the dispute. The court decision was made orally. Regulatory purpose of the first procedural norms, their application in pre-trial and judicial proceedings had an impact on the formation of further theories of «narrow» interpretation of procedural law as synonymous with the procedural order of law enforcement.

2. II period – XIV–XIX centuries. (pre-revolutionary). Establishment of state institutions for resolving cases, consolidation of Ukrainian customary law in regulations and administrative and judicial practice (second half of the XVII century), the formation of the so-called written law. During this period there was the formation of procedural justice, the establishment of new principles of the judiciary and justice: the independence of the court from the administration, the immutability of judges, publicity and publicity of court hearings, adversarial proceedings throughout Ukraine. Determining the significance of the concept of a court decision, elaboration of requirements for it, its implementation and the procedure for appeal. Thus, a characteristic feature of Ukrainian procedural law has always been openness, publicity, transparency) of the proceedings. Even in the Middle Ages, the institution of public justice was not as limited as in Western European countries.

3. III period – 1917–1991 (Soviet). The introduction of new methods of economic organization and centralized planning has led to the creation of a system of state courts, which are characterized by their use as a means of indirect influence on public relations by public authorities.

4. IV period – from 1991 to the present (post-Soviet), associated with Ukraine's independence and the creation, in particular, its own judicial system, the adaptation of national procedural law to European Union law. Modern development of procedural law is influenced by integration processes, which contributes to the expansion of cooperation in human rights, law enforcement, judicial, executive, borrowing from legislative practice experience of foreign legal doctrines and legislation. Today, national procedural law is influenced by the processes of convergence with the law of European countries, a certain unification of procedural law, which simplifies international relations, in particular in law enforcement, allows to harmonize national branches of law. On September 16, 2014, the Verkhovna Rada adopted the Law «On Ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand,» which entails Ukraine's commitment to bring domestic legislation in line with European standards, this is directly related to procedural law, in particular, the Law states the obligations of Ukraine arising from Article 8 of the Agreement on ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court in 1998 [1, p. 7–37].

Based on the analysis of the evolution of procedural law on the territory of Ukraine, the continuity of influence on the formation of the legal field, historical, economic and political events, social and national currents in society has been determined. The establishment of courts for the purpose of resolving disputes has been a matter of time and has a long history. With the development of the judicial system, the legislation that established the principles of the organization of the judicial system and the procedure for the administration of justice needed to be changed. Along with the development of procedural law, its functions changed, as at different stages of their development, they acquired a new meaning.

To provide a classification of the functions of the economic process, it is necessary to take into account that the special legal approach to the functions of law was formed only at the beginning of the XX century. Initially, the functions of law were considered from the standpoint of their sociality, which influenced a certain uncertainty of criteria for defining their species. In particular, economic, production, distribution, consumer and other functions of law were distinguished (I. Karner, K. Renner).

Later, with the modernization of the theory of the functions of law, different opinions arose about the number, content and nature of certain functions in the branches of law. T.N. Radko divided all functions of law into general social and special legal. Additionally, he classified functions into five main groups (subsystems): common law, intersectoral, sectoral, functions of legal institutions and functions of law [2, p. 272].

The above scientific positions are marked within the theory of law, but with some specifics should be the basis of research in certain fields. I.V. Antoshyna divides the functions of Ukrainian law into traditional and non-traditional [3, p. 21–27]. Non-traditional functions are proposed to include informational, integrative, demographic, expressive. It should be emphasized that the current realities of informativeness of the judiciary in general and the informatization of the judiciary make it possible to include the information function of commercial procedural law in the traditional and permanent. Within the framework of commercial procedural law, non-traditional ones include the integration function and the monitoring function. After all, integration processes are not mandatory, their intensity or availability depends on the political vector of state development. The monitoring function, in addition to its «non-traditional», has signs of temporality.

As noted by O.B. Sladkova, monitoring technology is used only to study systems that are under development, so monitoring should be carried out in the following situations: the condition of the object of monitoring is not optimal; the condition of the object of monitoring has optimal indicators, but the object is in development and in this regard there are fears of changing the state of this object for the worse [4, p. 150–160].

V.D. Chernadchuk notes that the science of economic procedural law performs both general scientific functions inherent in any science (cognitive, interpretive, predictive, heuristic, communicative, applied, ideological, educational) and special legal functions [5, p. 43].

There are basic and non-basic functions of law [6, p. 155]. Yes, I.A. Kuznetsov proposed to distinguish as general and basic functions of law-making, law-binding and law-enforcement functions. He called the constituent, compensatory, restorative,

restrictive and punitive functions of law [7, p. 136]. In general, such a division is quite conditional. After all, functions as elements of the legal regime of law are generally interconnected, and in matters of implementation – interdependent.

For example, the effective implementation of the regulatory function of the GPP is impossible without the informational and educational functions of law. In particular, the observance of procedural rules by participants or potential participants in commercial litigation is associated with the implementation of the information function, which provides an idea of proper procedural behavior and the consequences of unfair procedural activities in commercial litigation; satisfies the information needs of the subjects on various organizational and functional aspects of the economic and procedural sphere.

A.S. Palazyan distinguishes system-forming functions that express the main purpose of law, regardless of its form, regardless of historical situation or cultural identity, and concretizing (derivatives), which are considered through the purpose of concretization of system-forming functions [8, p. 51–54]. This division seems to be quite conditional in the system of functions of law, which is characterized by the presence of constant relationships between all elements as a prerequisite for the effectiveness and efficiency of commercial procedural law in general. The theory of the functions of law is closely related to the theory of the functions of the state through their functional connection.

The functions of economic procedural law and the state have certain common features:

1) are realized in the dynamics and only in the process of influencing public relations;
2) the basis is social needs and interests. Of course, in the economic process, the needs and interests are presented in a more restrictive format, due to the specific subject composition of economic and procedural relations. Thus, the reference point of the functions of economic procedural law (as well as other legal elements of this branch) are economic interests of private and public nature, which need to be protected and restored in the appropriate economic and procedural form;

3) semantic variability under the influence of various factors: new globalization vectors of state development, political and economic conditions, changes in the concepts of protection of rights; changes in the rules of economic law, social change, etc. The most general criteria for distinguishing the functions of the state are the features of the object of state influence, as well as due to recent changes in the specifics of the content of each function.

The functions of the state are classified according to their social significance, duration of action, sphere of activity, form of consolidation, etc. Preferably, all these criteria can be applied to the classification of functions of the economic process, taking into account its features. For example, according to the criterion of duration of the function of the economic process can be divided into permanent and temporary. The permanent ones include regulatory, security, economic, political, informational functions, and the temporary ones include the monitoring function and the integration function. Based on the criterion of the limits of law, functions are divided into external and internal. The external functions of the economic process include economic, political, and internal – regulatory, security, compensation and recovery.

Educational and informational functions of commercial procedural law have mixed features and can not be included in any of these groups. This is due to the nature of these

functions, which are implemented both within the current economic and procedural relations (ie within the active action of the economic process itself) and outside these relations (as a general social regulator).

Conclusions. Based on the study we can summarize the following:

1. Classification is defined as one of the logical and formal forms of typology, and typology – as a primary, semantic and universal method of understanding the functions of commercial procedural law.

2. It is proposed to include the power-legal and social functions of economic procedural law in the main typological groups of functions of the economic process.

3. The main qualitative features of the typology of functions of the economic process are formulated.

4. The common features of the functions of economic procedural law and the functions of the state are determined.

5. The types of functions of economic procedural law have been further developed according to the following characteristics: 1) spheres of influence: a) general social, b) exclusively legal; 2) traditionalism: a) traditional, b) non-traditional; 3) duration of action: a) permanent, b) temporary; 4) limits of action: a) external; b) internal; 5) appointment of the right: a) system-forming, b) concretizing (derivatives); 6) the importance of the purpose of commercial procedural law: a) basic; b) non-essential.

6. The importance of applying typological and classification approaches in research on the functions of commercial procedural law is argued.

Bibliography

1. Калюжний Р. А., Атаманчук І. В. Розвиток процесуального права України. К. : «МП Леся». 2015. 188 с.
2. Радько Т. Н. Функции права. Общая теория права / под ред. В. К. Бабаева. Н. Новгород, 2003. С. 272.
3. Антошина И. Традиционные и нетрадиционные функции украинского права. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 21–27.
4. Сладкова О. Б. Информационный мониторинг как социальная технология: культурологический аспект. *Культурология: альманах-ежегодник*. Вып. 8. М. : МГУКИ, 2000. С. 150–160.
5. Господарське процесуальне право : підручник / за заг. ред. к. ю. н. В. Д. Чернадчука. Суми : ВТД «Університетська книга». 2008. 378 с.
6. Загальна теорія держави та права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д. ю. н., проф., акад. НАПрН України М. В. Цвіка, д. ю. н., проф., акад. НАПрН України О. В. Петришина. Х. : Право. 2010. 584 с.
7. Кузнецов И. А. Понятие и классификация функций права и государства: новые подходы. *Право. Законность. Демократия* : сборник научных трудов. 2003. С. 136.
8. Палазян А. С. Принципы систематизации функций права. *Юридический мир*. 2009. № 2. С. 51–54.

Анотація

Матвеева А. В., Єрофєєнко Л. В. Роль та значення функцій господарського процесуального права. – Стаття.

Стаття присвячена основним проблемам правового визначення місця та ролі функцій в системі господарського процесуального права. Авторами проаналізовано історико-правові підвалини розвитку процесуального права, а також розуміння сутності функцій господарського процесу та їх видів. Надано пропозиції щодо тлумачення та класифікації функцій господарського процесуального права.

Сьогодні надзвичайно актуальним є визначення та класифікація функцій господарського процесуального права з метою визначення їх місця та ролі в розрізі аналізу сучасного процесуального права.

Природа галузі господарського процесуального права виявляється як соціально-нормативного регулятора. Виходячи з цього, його функції мають велике значення для ефективності захисту прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб, громадян, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи та набули в установленому порядку статусу суб'єкта господарювання, суб'єкт господарювання, державні та інші органи, фізичні особи, які не є суб'єктами господарювання. Проте зараз проблема полягає в тому, що результати інтелектуальної праці, виражені в інтелектуальній власності, хоч і повинні приносити відчутний дохід, але не завжди на практиці. Необхідною передумовою отримання прибутку є використання майна, введення його в господарський обіг.

Важливим для розуміння сутності функцій господарського процесу є періодизація етапів становлення процесуального права на українських землях: 1) перший період – це часи Київської Русі (давньоруського), коли суд був підпорядковувався адміністрації, тобто був її невід'ємною частиною; 2) II період – XIV–XIX ст. (дореволюційний). Створення державних інституцій для вирішення справ, закріплення українського звичаєвого права в нормативно-правових актах та адміністративно-судовій практиці (друга половина XVII ст.), формування т.зв. писаного права; 3) III період – 1917–1991 рр. (радянський). Запровадження нових методів організації економіки та централізованого планування призвело до створення системи державних судів, для яких характерне використання їх як засобу непрямого впливу на суспільні відносини з боку органів державної влади; 4) IV період – з 1991 р. по теперішній час (пострадянський), пов'язаний із здобуттям незалежності України та створенням.

Функції держави класифікують за їх соціальною значущістю, тривалістю дії, сферою діяльності, формою консолідації тощо. Переважно всі ці критерії можна застосувати до класифікації функцій економічного процесу з урахуванням його особливостей. Наприклад, за критерієм тривалості функції господарський процес можна поділити на постійні та тимчасові. До постійних належать регуляторна, охоронна, економічна, політична, інформаційна функції, а до тимчасових – моніторингова та інтеграційна. За критерієм меж права функції поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх функцій економічного процесу відносять економічну, політичну, а внутрішню – регулятивну, охоронну, компенсаційну та оздоровчу.

Ключові слова: господарське процесуальне право, функції господарського процесу, класифікація функцій господарського процесу.

Summary

Matvieieva A. V., Yerofyeyenko L. V. The role and importance of the functions of economic procedural law. – Article.

The article is devoted to the main problems of legal definition of the place and role of the function in the system of commercial procedural law. The authors analyze the historical and legal foundations of the development of procedural law, as well as understanding the essence of the functions of the economic process and their types. Proposals for the interpretation and classification of the functions of commercial procedural law are given.

Today it is extremely important to define and classify the functions of commercial procedural law in order to determine their place and role in terms of analysis of modern procedural law.

The nature of the field of commercial procedural law is manifested as a socio-regulatory regulator. Based on this, its functions are of great importance for the effective protection of the rights and legitimate interests of enterprises, institutions, organizations, other legal entities, citizens who carry out business activities without creating a legal entity and have acquired the status of business entity, entity management, state and other bodies, individuals who are not business entities. However, the problem now is that the results of intellectual work, expressed in intellectual property, although they should bring tangible income, but not always in practice. A necessary prerequisite for profit is the use of property, its introduction into economic circulation.

It is important to understand the essence of the functions of the economic process is the periodization of the stages of procedural law in the Ukrainian lands: 1) the first period is the times of Kievan Rus (Old Russian), when the court was subordinate to the administration, it was an integral part of it; 2) II period – XIV–XIX centuries. (pre-revolutionary). Creation of state institutions for resolving cases, consolidation of Ukrainian customary law in normative legal acts and administrative-judicial practice (second half of the XVII century), formation of the so-called written law; 3) III period – 1917–1991 (Soviet). The introduction of new methods of economic organization and centralized planning has led to the creation of a system of state courts, which are characterized by their use as a means of indirect influence on public relations by public authorities; 4) IV period – from 1991 to the present (post-Soviet), associated with the independence of Ukraine and the creation.

The functions of the state are classified according to their social significance, duration of action, sphere of activity, form of consolidation, etc. Preferably, all these criteria can be applied to the classification of functions of the economic process, taking into account its features. For example, according to the criterion of the duration of the function, the economic process can be divided into permanent and temporary. The permanent ones include regulatory, security, economic, political, informational functions, and the temporary ones include monitoring and integration functions. According to the criterion of the limits of law, functions are divided into external and internal. The external functions of the economic process include economic, political, and internal – regulatory, security, compensation and health.

Key words: economic procedural law, functions of economic process, classification of functions of economic process.

УДК 348:34.07:94(4)XIII:930.1(091)
DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3312>

В. А. Санжаров

ІНСТИТУЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ ПАПСЬКОГО ПРАВОСУДДЯ З ПОВНОПРАВНОЮ ЮРИСДИКЦІЄЮ У XIV СТОЛІТТІ: РИМСЬКА РОТА

Постановка проблеми. В середні віки судовій діяльності, незалежно від того, чи вона ще пов'язана з іншими владними функціями, чи вже незалежна та «автономна», надавалося особливе значення. Швидкий розвиток папської адміністрації супроводжувався професіоналізацією та консолідацією її юрисдикції. Папське судочинство поступово зростало і розвивалося протягом XII-XIV ст. Вже в «Декреті» Граціана приділяється увага процесуальним нормам канонічного судочинства [1, с. 211–232]. Повноваження та функції суддів були делегованими (папою) та обмеженими: папські аудітори лише проводили розслідування та слухання справи. Вироки за нечастими винятками виносив сам понтифік. Двісті років по тому кількість справ, що надходили на розгляд Святого Престолу в першій інстанції або за апеляцією, збільшилася настільки, що нагальною необхідністю стали спеціалізація та поділ судової влади. Інститут римської Роти, організаційно оформлений римськими папами авіньйонського періоду, є найстарішим трибуналом у світі, який все ще існує [2, с. 250].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В 1994 р. Й. Мецлер здійснив посмертне видання «Інвентаря (опису) Архіву Святої римської Роти» видатного знавця папських фінансів і дослідника папського судочинства Германа Гоберга, з 1950 р. архіваріуса, а з 1956 по 1980 рр. віце-префекта Таємних Архівів Ватикану [3]. Це стимулювало зростання сучасного дослідницького інтересу як до вивчення етапів інституційного розвитку папського трибуналу (суду), так і до діяльності папських аудиторів (суддів) в окремі історичні періоди, щодо окремих територій та категорій справ [4; 5, с. 125–154]. В перші півтора десятиріччя XXI ст. з'являються роботи С. Герінга, А. Паравічіні Бальяні, А. Сантанджело Кордані, К.В. Ньорра, С. Кіллерманна, К. Салонена [4; 5; 6; 7]. В 2012 р. в Торонто на 14-му Міжнародному конгресі середньовічного канонічного права (International Congress of Medieval Canon Law), які відбуваються раз на чотири роки по черзі в Америці і Європі, К. Салонен наполягав на необхідності перегляду центральних питань, пов'язаних з діяльністю Роти в Середні віки (категорії справ, їх географічне походження, тривалість судових процесів) [8, с. 581–588].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є структурний аналіз вищої судової та апеляційної інстанції християнського світу у XIV ст. після набуття сталості і завершеності корпусу канонічного права, оцінка стану та проблем вивчення правового підґрунтя, організаційної структури та особливостей функціонування папського судочинства, набуття папським трибуналом функцій трактування та подальшого розвитку канонічного права.

Виклад основного матеріалу. В авіньйонський період (1305-1378) організаційна структура папського правосуддя набула закінченого вигляду [4; 6, с. 51–73; 5, с. 32–41; 9, с. 877–928; 10]. При Клементі V та Іоанні XXII папське правосуддя отримало організаційне оформлення з повноправною юрисдикцією, як палата слухань апостольського палацу. Але поряд з новими продовжують існувати і три традиційні суди (трибунали) при папському дворі: консисторіальний, трибунал кардиналів і палата суперечливих грамот. Папа та кардинали розбирають у консисторії «всі скарги, доноси, звинувачення та інші звернення сторін» (*querele, denuntiatio, accusatio et alie jurgantium cause*). Адвокати консисторії, зареєстровані у реєстрах канцелярії, повідомляють сутність справи. За ними стоять основні зацікавлені сторони, прокурори та *promoteurs des causes*, які, при необхідності, уточнюють деталі або розтлумачують окремі норми права. Поки вони виступають, протилежний бік має мовчки без гучних протестів слухати. З дозволу папи обвинувачувана сторона може подати свої звинувачення або захист. У 1348 р. неаполітанська королева Джованна, звинувачена у змові з метою умертвіння свого першого чоловіка Андрія Угорського, захищала себе з такою щирістю, що папа та кардинали оголосили, що переконані у її невинності. Коли справа (*litige*) не є особливо важливою Святий Престол спеціальною буллою делегує повноваження розгляду місцевим суддям – як правило, трьом. У їх компетенції поінформувати про справу, вислухати сутність справи (*vocatis qui fuerint evocandi*), опитати представників обох сторін (*auditis hinc inde propositis*) і винести рішення, що не підлягає оскарженню (*quod justum fuerit, appellatione remota, discernatis*). Для забезпечення щирості та правдивості свідчень та дієвості вироків уповноваженим дозволяли використання церковних цензур [5, с. 42–55; 7].

Кримінальна процедура складніша [7]. У 1339 р. розбиралася справа 4 ченців абатства Булбон, які займалися чаклунством, заклинаннями та алхімією. Папа Бенедикт XII зажадав від абата Дюрана таємно провести розслідування, захопити книги, папери та *effets* обвинувачених і не дати їм можливості втекти. Крім того, будь-хто, хто перешкодив діяльності папського уповноваженого, піддавався церковним цензурам, а будь-яка апеляція на його дії оголошувалась недійсною. Досє проведеного абатом Дюраном розслідування переконало папу у винності ченців. Папські комісари абати Булбон та Бердуе від початку ведуть розслідування на місці, а рішення приймається в Авіньйоні. Якщо справедливість поданого позову встановлена, папська булла викликає протилежну сторону до суду на певний строк під загрозою цензур або визначає суддів-виконавців. Рішення про інформування зацікавленої сторони вивішують на дверях церков, де ті, що викликаються до суду, живуть або володіють землею. Якщо виклик (*citation*) не подіав, новопризначені папською буллою судді розслідують справу у загальному вигляді та виносять заочне рішення – відлучення від церкви (екскомунікація) та накладення інтердикту на землі.

Таким чином, завзятий порушник опиняється поза духовним і громадським життям. У XIV ст. відлучення тягло за собою поразку у цивільних правах, втрату дієздатності, а «через рік і день» конфіскацію майна і арешт. На практиці ці розпорядження рідко суворо дотримувалися у цивільних справах через недоброзич-

ливу позицію світської влади. У церковному праві покарання були жорсткішими, відлучений втрачав багато прав: право керувати або приймати обряди, відвідувати богослужіння, право на церковне поховання, право обирати і бути обраним на церковні бенефіції та пребенди, право на духовну юрисдикцію. Більше того, якщо прелат, порушуючи відлучення, проводив богослужіння, він тим самим іпсо факто позбавлявся чернецтва. Так що наполегливість була явищем рідкісним. Зазвичай викликаний до папського суду з'являвся в консисторії аби виправдатись особисто або через прокурора. Якщо сторони погоджувалися на компроміс, папа спеціально буллою знімав відлучення, звільняв землі від інтердикту та призначав місцевих комісарів для виконання остаточного рішення. Люди середньовіччя мали смак до процедури. Вони не боялися ні тривалості процесу, ні витрат на судовий розгляд [5, с. 42–55; 7].

Крім консисторіального суду справи розглядали суд кардиналів та палата слухань апостольського палацу. Персонал суду кардиналів був невеликим. Він складався з аудітора, судового виконавця, одного або декількох нотаріусів. Аудітор замінює кардинала, веде дізнання, вислуховує сторони, виконує процесуальні дії. Рішення виносяться кардиналом. Нотаріус або секретар записує заяви сторін та перебіг процесу. Він оформляє остаточне рішення, прийняте кардиналом та завірене його печаткою. Нотаріус надсилав рішення суду кардинала судовому виконавцю. Виконання судових рішень було пов'язане із виконанням більш менш символічних формальностей.

Роль кардинальських трибуналів була меншою для винесення остаточних рішень, ніж для слухання справ у короткій формі та передачі їх папі для винесення остаточного рішення. Скорочена процедура, заснована папою Клементом V (Clem. 2.1.2; 5.11.2) [11] була дуже популярна при авіньйонському дворі, оскільки реально скорочувала терміни судового розгляду. Спочатку заслуховувалася лібелла (акт, що містив короткий виклад вимоги позивача) у вигляді усної заяви у справі. Ця заява підсумовується нотарієм у *acta causae*, тому суддя і відповідач знають характер і предмет позову. Відповідача зазвичай викликають до судді. Суддя відхиляє всі умовні винятки і всі необґрунтовані заклики, натхненні духом прискіпливості, і не мають жодної іншої мети, окрім процедури. Формально *litis contestatio* не потрібне. Навпаки, клятви *de calumnia* і *de veritate dicenda* є гарантією, що ніхто не приховуватиме правду. Сторони надають докази для обговорення. Суддя обережно спрямовує адвокатів та прокурорів і припиняє надмірно численні та марні для справи свідчення. Він ставить сторонам питання, він виносить рішення, яке буде відредаговано і записано і в якому він відповідає за пунктами позову [5, с. 155–168].

На відміну від аудиторів папського палацу кардинали мають бути призначені папою із детально розробленою системою делегованих повноважень. Їхні трибунали – суди для виняткових випадків. Серйозний недолік кардинальського правосуддя: легатські місії різко обривали процес і тяжким доводилося звертатися до батька за призначенням нового судді. Але навіть якщо кардинал не залишав суду, справа могла затягуватися через непередбачені затримки. У момент заслуховування сторін він міг бути викликаний в папський палац для зустрічі важливих відвідувачів. Слухання переноситься на пізніший термін, який не уточнюється

через зайнятість судді. Прокурори від імені своїх клієнтів намагаються домогтися прихильності кардиналів подарунками – їстівним. Не в накладі і оточення кардинала, що забезпечує доступ до його особи [5, с. 18–31].

Палата слухань папського палацу з 1331 р. стала називатися трибуналом Роти. Його походження сягає початку XIV ст., коли 18.01.1307 р. Бернар Руйар був наділений повноваженнями розібратися у всіх судових процесах і прийнятих рішеннях з бенефіційних питань. Подібним чином судова справа від 23.02.1323 р. перед аудитором Жаном Пфеферліаром свідчить про перебіг розслідування за сім років до оприлюднення папської конституції «Ratio juris», яка регулювала діяльність Роти [9, с. 877–879].

Конституція «Ratio iuris» від 16 листопада 1331 р. папи Іоанна XXII складається з 45 статей [12, с. 84–91]. Перші 17 статей містять правила для аудиторів, які передбачають формальний одяг (ст. 1); необхідність пунктуальності та точності в роботі (ст. 2–5, 17); непідкупність і надійність (ст. 6); принесення присяги (ст. 7); розпорядок роботи Роти (ст. 8–10); керівництво нотаріусами (ст. 11–12); права «бідних» сторін (ст. 13); необхідність неупередженості (ст. 14–15); зобов'язання не розкривати зміст свідчень свідків (ст. 16). Решта конституції стосується нотаріусів. П'ять пунктів присвячені їх характеру та обов'язкам: вони повинні бути старанними у виконанні посадових обов'язків і не можуть вимагати гонорару понад зазначеного (ст. 18); вимоги до нотаріусів (ст. 19); заборона вимагати конкретну справу або діяти від імені більш ніж одного аудитора (ст. 20–21); відсутність наложниць (ст. 22). Наступні шість пунктів (ст. 23–29) детально описують їхні обов'язки, а статті 30–42 регулюють виплати за різні аспекти нотаріальної діяльності. Всім членам курії, які розглядали справи від імені папи, було наказано вимагати від своїх аудиторів і нотаріусів принесення такої ж присяги, як від персоналу Роти (ст. 43); та застосовувати ту саму систему зборів, як визначено вище (ст. 44). Стаття 45 наказувала мати дослівну копію конституції в Апостольській Камері і Римській Роті та щорічно читати вголос на першій офіційній сесії Роти на початку кожного судового року, тобто 1 жовтня або, якщо це був вихідний день, у перший день після судового засідання. Кожен аудитор і нотаріус були повинні мати при собі власну копію. Як свідчать джерела, це правило поважали.

Аудитори засідали щодня. У святкові дні вони вели засідання за наказом папи. Компетенція аудиторів не має обмежень: вони ведуть усі справи, передані їм папою чи віце-канцлером. Але їхня безумовна компетенція – всі справи щодо наділення (колацій) бенефіціями.

Того ж дня Іоанн XXII оприлюднив конституцію «Qui exacti temporis», яка регулювала функціонування іншого важливого папського трибуналу, палати суперечливих грамот (Audientia litterarum contradictarum) [6, с. 62–64]. Появі низки нормативних актів, що розвивали механізми папського управління та правосуддя, сприяв сплеск адміністративної реорганізації та впорядкованої бюрократизації, яку пов'язують з перенесенням папської курії в Авіньон, що вперше дало папству осілу резиденцію, яка географічно було набагато центральнішою, ніж Рим, для управління Церквою і тогочасним християнським світом [10; 13]. Папа Бенедикт XII (1334–1342) виділив окреме приміщення для засідань Роти у новому

папському палаці в Авіньоні. Булою «Ad regimen» від 10 січня 1335 р. папа зазначив, що аудітори становлять окрему категорію папських посадових осіб. При ньому був розроблений формуляр, що містив зразки для складання юридичних актів. Булла Бенедикта XII «Decens et necessarium» 26 жовтня 1340 р. детально розписувала роль, статус та відповідальність адвокатів і прокторів, які практикуватимуть в курії, включаючи адвокатів і прокторів Роти. В 1375 р. положення цієї булли відносно обов'язків адвокатів і прокторів були поновлені папою Григорієм XI (1370-1378) [5, с. 13–17].

Аудитор розглядає будь-яку справу, яку йому доручає папа чи найчастіше віце-канцлер; вироки аудиторів остаточні і не підлягають оскарженню, вони можуть бути скасовані, призупинені або заборонені тільки камерарієм. Протягом 70 років авіньйонського періоду в історії римського папства зафіксовано 164 аудітори. Якщо прийняти, що одночасно їх не могло бути більше 12, кожен у середньому працював у Роті близько 5 років. Аудитор апостольського палацу отримував призначення завдяки юридичній освіті: 38 з них були докторами права, 12 – професорами, тільки три аудітори були лише ліценціатами права. Зі 140 аудиторів, для яких відомо місце народження, – 10 англійці, 5 імперці, 2 іспанці, 35 італійці та 88 французи (15 к'єрсійці, 5 лімузенці) [10].

У XIV ст. традиція Роти знайшла відображення в юридичних колекціях (збірниках «Рішень»). Томас Фальстоф зібрав рішення винесені аудіторами між 11 грудня 1336 і 26 лютого 1337 рр. Цю збірку помилково приписують Бернару дю Буке (йому належить збірка судових рішень за період між 1355 та 1365 рр.). Разом з компіляцією 1377 р. Жана Дюму ці збірки називають «старими рішеннями». У 1376 р. Жіль Бельмер та Вільгельм Хорборх почали записувати «нові рішення». Жіль Бельмер спочатку додав 107 транскрипцій старих рішень, зібраних Гійомом Лекоком (Gallici), потім зібрав колекцію з більш ніж 700 рішень, супроводивши представлені аудіторами висновки особистими коментарями, разом із консультаціями різних аудиторів з питань, що розглядаються. Збірки отримали офіційний або напівофіційний характер і незабаром одержали широке поширення в Європі. Сучасні дослідження виділяють вісім колекцій, створених між 1330 і 1390 рр. Напівофіційна колекція Вільгельма Хорборха отримала найбільше поширення (приблизно 250 рукописів).

Висновки. Таким чином, у XIV ст. завершилося інституційне оформлення системи папського правосуддя. Папа Клемент V заснував скорочену процедуру розгляду справ, вона набула надзвичайної популярності при авіньйонському дворі, оскільки реально скорочувала терміни судового розгляду, чим суттєво відрізнялась від тогочасного світського правосуддя. Конституція папи Іоанна XXII «Ratio iuris» від 16 листопада 1331 р. надала трибуналу форму, яку він зберіг по суті аж до раннього Нового часу. Аудітори святого палацу утворили колегію, об'єднану не лише завдяки дотриманню загальної дисципліни та літургічним практикам, а й завдяки характеру та методам роботи. Компетенція аудиторів Роти охоплює всі сфери церковного життя, а прийняті ними рішення стають правовими прецедентами. Саме завдяки римській Роті можна говорити про середньовічну церкву як правну церкву (у певному сенсі, уподібнену до сучасної концепції правової держави).

Література

1. Pennington K. Gratian, Causa 19, and the Birth of Canonical Jurisprudence. *La cultura giuridico-canonica medioevale: premesse per un dialogo ecumenico* / publ. E. De León, N. Álvarez de las Asturias. Milano, 2003. P. 211–232.
2. Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983. *Acta Apostolicae Sedis*. 1983. Vol. 75(II). P. 1–317.
3. Hoberg, H. Inventario dell'Archivio della Sacra romana Rota (sec. XIV–XIX) / a cura J. Metzler. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica, 1994. 212 p.
4. Santangelo Cordani A. La giurisprudenza della Rota romana nel secolo XIV. Milano : A. Giuffrè, 2001. 873 p.
5. Salonen K. Papal Justice in the Late Middle Ages: the Sacra Romana Rota. New York : Routledge, 2016. 199 p.
6. Killermann S. Die Rota Romana. Wesen und Wirken des päpstlichen Gerichtshofes im Wandel der Zeit. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2009. 671 s.
7. Nörr K. W. Romanisch-kanonisches Prozessrecht: Erkenntnisverfahren erster Instanz in civilibus. Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag, 2012. XI. 241 s.
8. Salonen K. Reconsidering the Sacra Romana Rota in the Late Middle Ages. *Proceedings of the Fourteenth International Congress of Medieval canon law* / ed. J. Goering, S. Dusil, A. Their. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2016. P. 581–588.
9. Mollat G. Contribution à l'histoire de l'administration judiciaire de l'Eglise romaine au XIV siècle. *Revue d'histoire ecclésiastique*. 1936. Vol. 32. P. 877–928.
10. Guillemin B. La cour pontificale d'Avignon (1309–1376). Étude d'une société. Paris : De Boccard, 1962. 807 p.
11. Clemens PP. V, Consitutiones. *Corpus Iuris Canonici* / hrsg. E. A. Friedberg. Leipzig : Tauchnitz, 1881. Bd. 2. Col. 933–1124.
12. Die päpstliche Kanzleiordnungen von 1200 bis 1500 / hrsg. M. Tangl. Innsbruck : Wagner, 1894. LXXXI. 460 s.
13. Rollo-Koster J. Avignon and its Papacy, 1309–1417: Popes, Institutions, and Society. Lanham : Rowman & Littlefield, 2015. XIV. 314 p.

Анотація

Санжаров В. А. Інституційне оформлення папського правосуддя з повноправною юрисдикцією у XIV ст.: Римська Рота. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню історії судової системи католицької церкви і проблеми розвитку папського трибуналу, Римської Роти, як інституту; правил звичайної, кримінальної та скороченої процедури розгляду справ; етапів процесу і судової практики розвинутого Середньовіччя. Автором констатовано, що у авіньйонський період організаційна структура папського правосуддя набула закінченого вигляду. Нагальною необхідністю стали спеціалізація та поділ судової влади. До цього повноваження та функції суддів були делегованими (папою) та обмеженими: вони лише проводили розслідування та слухання справи. Вироки за нечастими винятками виносив сам понтифік. Стаття доводить, що за понтифікатів Клементя V та Іоанна XXII папське правосуддя, навпаки, отримало організаційне оформлення з повноправною юрисдикцією. Стверджується, що аудітори апостольського палацу, як і інші куріалісти, утворили колегію, об'єднану не лише завдяки дотриманню загальної дисципліни та літургічним практикам, а й завдяки характеру та методам роботи. Компетенція аудиторів Роти охоплює всі сфери церковного життя, а прийняті ними рішення стають правовими прецедентами. Висловлено думку, що правознавці займають чільне місце при папському дворі як через їх особисті якості, так і через значущість їх функцій – стежити за дотриманням закону. Просопографічний та біографічний аналіз колегії аудиторів папського трибуналу демонструє, що завершенням кар'єри багатьох середньовічних церковних суддів були єпископські сани або інші прелатури. Істотною ознакою діяльності Римської Роти є розробка процесуальних норм *ordo iudiciarius* або римсько-канонічного процесуального права. Збірки рішень суддів папського трибуналу отримали офіційний або напівофіційний характер і незабаром набули широкого визнання в Європі. Автор доходить висновку, що організація, процедури судочинства та фіксація прийнятих рішень Римської Роти стали прикладом для наслідування для тогочасних світських судових установ.

Ключові слова: канонічне право, церковна юрисдикція, папське правосуддя, Римська Рота, аудітори.

Summary

Sanzharov V. A. Organization of Papal Justice with Full Jurisdiction in the 14th century: Rota Romana. – Article.

The article is devoted to the study of the history of the judicial system of the Catholic Church and the problem of the development of the papal tribunal, the Rota Romana, as an institution; rules of ordinary, criminal and summary proceedings; stages of the process and judicial practice of the High Middle Ages. The author states that in the Avignon period the organizational structure of papal justice was finally completed. Specialization and separation of the judiciary have become imperative. Prior to that, the powers and functions of the judges were delegated (by a Pope) and limited: they only did investigations and hearings of a case. The Pontifex himself pronounced sentences, with rare exceptions. The article proves that under the pontificates of Clement V and John XXII, papal justice, on the contrary, institutionalized with full jurisdiction. It is claimed that the auditors of the Apostolic Palace, similar to other curialists, formed a collegium united by observance of common discipline and liturgical practices, character and methods of work. The competence of the Rota auditors covers all spheres of Church life, and their decisions become legal precedents. The opinion is expressed that lawyers occupy a prominent place at the papal court, both because of their personal qualities and because of the importance of their function – to monitor compliance with law. A prosopographical and biographical analysis of the papal tribunal's board of auditors shows that episcopal ordinations or other prelatures ended the careers of many medieval ecclesiastical judges. An essential feature of the Rota Romana is the development of procedural norms *ordo iudiciarius* or Roman canon procedural law. Collections of decisions of judges of the papal tribunal became official or semi-official in nature and soon gained widespread recognition in Europe. The author concludes that the organization, procedures of the proceedings and the recording of the decisions of the Rota Romana became an example to follow for the then secular courts.

Key words: canon law, ecclesiastical jurisdiction, papal justice, Rota Romana, auditor.

УДК 346.14

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3313>

А. Г. Федосова

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОРЕНДНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У НАУКОВО-ОСВІТНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Державно-приватне партнерство стає все більш популярним та ефективним механізмом співпраці держави та бізнесу, а разом із цим, і все більш різноманітним. На сьогоднішній день у світі сформувалася велика кількість форм реалізації ДПП, що обумовлюється багатоманітністю: а) задач, які в сучасному світі вирішує ДПП, б) інституціональних умов, в яких реалізуються ДПП-проекти, та в) відносин, які виникають в процесі здійснення ДПП. Кожна окрема форма ДПП має власні специфічні ознаки, недоліки і переваги, а тому застосовувати ту чи іншу форму ДПП слід тільки з урахуванням економічного середовища, в якому існує або створюватиметься об'єкт ДПП, правових умов, в яких буде здійснюватися проект, а також особливостей конкретної галузі економіки та суспільного життя, до яких відноситься проект. Однією з найбільш універсальних та розповсюджених форм ДПП, що багато років використовується в усьому світі є оренда, однак у вітчизняній освіті і науці не лише відсутнє розуміння оренди як форми ДПП, але й тільки нещодавно розпочалася реалізація пілотних проектів у такій формі. В зв'язку із цим постає необхідність визначити особливості оренди як форми ДПП у сфері освіти і науки та визначити, наскільки вона є перспективною для подальшого застосування в українському середовищі.

Метою статті є: визначити суть та особливості оренди як форми державно-приватного партнерства у сфері освіти і науки в Україні, висвітлити правові проблеми, що перешкоджають розвитку державно-приватного партнерства у формі оренди та окреслити шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання оренди в рамках державно-приватного партнерства досліджувалися у працях Д.В. Шликова, О.М. Вінник, Н.А. Бичкова, А.В. Мантуленко, О.П. Алексеєнко, А.С. Кирилюка, Н.В. Курись, С.П. Савкіна, проте більшість досліджень, в яких аналізуються орендна складова ДПП-відносин належить вченим-економістам, а проблеми саме правового регулювання здійснення ДПП у формі оренди все ще не є розробленими і вирішеними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найбільш розповсюджених форм ДПП в Україні та світі є оренда. Під орендою слід розуміти засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності [1]. ДПП у формі оренди передбачає передачу майна в користування орендареві без надання йому права розпорядження орендованим майном. Крім користування орендарю може передаватися і переважне право володіння майном, тобто бути його титульним володільцем. Оренда без надання

права володіння може мати місце у випадках використання орендованого майна для проведення тимчасових заходів в сфері освіти і науки прикладом може слугувати організація конференцій, лекцій, серії лабораторних дослідів, наукових досліджень, тренувань тощо.

Незважаючи на те, що практика укладання договорів про оренду в рамках ДПП на території України вже існує, в науковій літературі досі не сформувалася однозначна думка стосовно того, чи можна вважати оренду формою ДПП. Зокрема, на безпідставності визнання оренди державного і комунального майна формою ДПП наголошує О.П. Алексеєнко. Вчений апелює до розбіжностей в фундаментальних ознаках оренди та ДПП, як то мета, зміст взаємодії сторін, правовий режим об'єктів та деяких інших; зазначає, що ДПП передбачає складніший господарський зв'язок між партнерами та їх тіснішу взаємодію, порівняно із орендними відносинами, а отже оренда не може бути формою ДПП [2]. Н.О. Доценко-Білоус наголошує на виразних перевагах оренди по відношенню до ДПП (наприклад: відсутності конкурсу на вибір орендаря, можливість реконструкції державного майна з придбанням прав власності на поліпшення, здійсненні за згодою орендодавця), а отже і непривабливості для приватних партнерів обрання форми саме ДПП [3]. Щодо останньої думки, слід погодитися із тим, що реформувати ДПП в Україні потрібно, однак, в процесі такого реформування необхідно враховувати інтереси не тільки приватних партнерів, але і держави.

Дійсно, через ряд розбіжностей в механізмах оренди та ДПП договір оренди не можна вважати можливим в рамках ДПП у чистому вигляді. Однак, це не означає, що даний тип договору не можна розглядати як елемент змішаного договору про ДПП. Дане твердження узгоджується із абз. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про державно-приватне партнерство», відповідно до якого договір, укладений у рамках ДПП, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України. А, не зважаючи на те, що вищезазначений Закон не містить прямої вказівки на оренду у переліку форм здійснення ДПП (ст. 5), ним передбачається укладання і інших договорів відповідно до законодавства України [4]. Таким чином, перелік форм здійснення ДПП в Україні є відкритим.

Проекти із орендними відносинами цілком можуть відповідати усім ознакам ДПП, закріпленим у ч. 3 ст. 1 Закону України «Про державно-приватне партнерство», в тому числі і вимозі щодо обов'язкової наявності в угоді інвестиційних зобов'язань приватного партнера. Так як правова модель договору оренди не передбачає обов'язкових внесень значних інвестицій в об'єкт оренди або створення нових об'єктів, то в рамках ДПП такими інвестиційними зобов'язаннями можуть виступати ремонтні роботи або невід'ємні поліпшення об'єкту оренди.

З огляду на все вищезазначене, можна стверджувати про можливість здійснення оренди в рамках проектів ДПП та виділяти орендну форму як одну з контрактних форм ДПП.

Орендна форма ДПП може розгортатися за докорінно різними сценаріями, в залежності від того, який з партнерів виступає орендодавцем, а який орендарем.

В ролі орендодавця може виступати і державний, і приватний партнер. Якщо орендодавцем виступає державний партнер, об'єктом оренди є державне або комунальне

майно. В основі правового режиму такого майна лежить збереження права власності державного партнера на майно, передане в оренду (в тому числі майно, яке було придбане орендарем за рахунок амортизаційних відрахувань), виготовлену продукцію, дохід від орендованого майна та амортизаційні відрахування на майно. Правові, економічні та організаційні відносини, пов'язані з передачею в оренду майна, що перебуває в державній та комунальній власності регулюються спеціальним законодавством, фундаментальним актом якого є Закон України «Про оренду державного та комунального майна». Відповідно до даного Закону, основною метою оренди державного та комунального майна є прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, посилення фінансової спроможності підприємств державної або комунальної власності [1].

Також цим Законом передбачаються категорії активів, які не можуть виступати об'єктами оренди, зокрема об'єкти державної власності, що мають загальнодержавне значення та не підлягають приватизації відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна». В коло таких об'єктів включено і об'єкти сфери освіти і науки, а саме:

- заклади освіти, що фінансуються з державного бюджету;
- державні заклади освіти, у тому числі приміщення, в яких розміщуються державні заклади освіти;
- наукові об'єкти, включені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання;
- наукові установи, включені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави.

Однак, оренду все ж можна достатньо широко використовувати у ДПП у сфері освіти і науки завдяки нормі Закону України «Про освіту», якою дозволяється передача в оренду об'єктів та майна державних і комунальних закладів освіти, які не підлягають приватизації чи використанню не за освітнім призначенням, з метою надання послуг, які не можуть бути забезпечені безпосередньо закладами освіти, пов'язаних із забезпеченням освітнього процесу або обслуговуванням учасників освітнього процесу, з урахуванням визначення органом управління можливості користування державним нерухомим майном відповідно до законодавства [5]. Таким чином, оренда може використовуватися і у деяких освітніх та/чи наукових проектах ДПП.

Оренда державного та комунального майна передбачає особливості і в питаннях орендної плати. Зокрема, розмір орендної плати визначається не за домовленістю сторін, а в залежності від вартості об'єкта оренди на підставі незалежної експертної оцінки та незалежно від наслідків господарської діяльності орендаря, відповідно до Методики розрахунку орендної плати, що затверджується Кабінетом Міністрів України щодо державного майна та представницькими органами місцевого самоврядування щодо комунального майна, що має бути відображено у договорі про ДПП.

Суб'єктний склад ДПП у випадках, коли роль орендодавця відіграє державний партнер, також має ряд особливостей. По-перше, до орендних відносин включаться Фонд державного майна України та/або його регіональні відділення у разі,

якщо об'єктом оренди виступає єдиний майновий комплекс, нерухоме майно або майно, що не увійшло до статутного капіталу. По-друге, до складу суб'єктів ДПП долучаються балансоутримувачі, якими у сфері освіти і науки зазвичай виступають освітні і наукові заклади, що і самі є носіями особливого правового статусу (працюють на засадах неприбутковості, мають власний статут та т.ін.). А от безпосередньо орендодавцями дані заклади можуть виступати виключно щодо нерухомого майна, загальна площа якого не перевищує 400 квадратних метрів на одного балансоутримувача.

Залучаючи приватного партнера, держава поступово вибудовує із ним відносини за допомогою спеціальних умов договору оренди. При передачі в оренду об'єкту ДПП може бути розроблена система гарантій для обох сторін, що визначатиме особливості розірвання договору, фіксований дохід державного партнера, обсяг інвестицій приватного партнера тощо.

Децю простішою реалізація ДПП у формі оренди є у випадку, коли орендодавцем виступає приватний партнер, а об'єктом оренди – майно приватної власності. Типовим прикладом проекту оренди з використанням механізму ДПП у сфері освіти і науки є будівництво будівлі, ремонт та/або оснащення приміщень освітнього закладу, за якого на приватного партнера покладатиметься проектування, будівництво, фінансування робіт за проектом, експлуатація новозбудованого об'єкту, а на державного – обов'язок сплачувати орендну плату приватному партнеру протягом певного строку. Така модель може передбачати подальший перехід до приватного партнера права власності на створену ним будівлю після завершення строку дії договору про ДПП. За допомогою даної типової моделі ДПП можна забезпечити будівництво нових освітньо-наукових закладів, потреба в яких є нагальною у багатьох населених пунктах України.

На території України нараховуються десятки шкіл, будівлі та матеріально-технічне оснащення яких знаходяться на межі відповідності вимогам, закріплених у Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», Законі України «Про загальну середню освіту», Положеннях про загальноосвітній навчальний заклад та ін. Дефіцит бюджетного фінансування породжує необхідність пошуку альтернативних шляхів будівництва та утримання освітньо-наукових закладів, яким і може стати ДПП.

Одним із пілотних та яскравим кейсом ДПП у сфері освіти і науки в Україні є проект дошкільного навчального закладу «Мадагаскар» у м. Вінниця. Об'єкт був збудований інвестором та прийнятий до комунальної власності територіальної громади у 2019 році. Одразу після цього було оголошено конкурс на оренду приміщення новозбудованого закладу і визначено приватного партнера для довгострокового співробітництва – приватну гімназію «Дельфін».

Серед вимог, що висувалися до приватного партнера зазначалися:

- здійснення освітньої діяльності на підставі відповідної ліцензії;
- наявність достатньої кількості педагогічних кадрів;
- забезпечення належною матеріально-технічною базою.

Шляхом партнерства із «Дельфіном» міська влада прагнула досягти дві центральні мети: 1) забезпечити вінничанам якісну дошкільну освіту та 2) скоротити чергу на зарахування до місцевих дитячих садочків.

Договором про ДПП, укладеним між Вінницькою міською радою та приватним партнером, передбачається обов'язкове збереження цільового призначення об'єкту ДПП як закладу дошкільної освіти та прийняття до новоствореного закладу дітей, зареєстрованих в загальній державній електронній черзі. Приватний партнер зобов'язується формувати такий контингент навчального закладу, що не менш ніж на 20% скрадатиметься з дітей із загальної державної черги, а на державного партнера покладаються зобов'язання з утримання дітей в закладі. Доплати на утримання дітей з міського бюджету мають здійснюватися за принципом «гроші йдуть а дитиною». Договором передбачено, що розмір таких виплат розраховуватиметься, виходячи з середньої вартості утримання дітей в комунальних ДНЗ міста, а приватні особи (батьки дітей із загальної електронної черги) оплачуватимуть лише додаткові індивідуальні витрати на утримання дітей (харчування, засоби гігієни та т.і.). Також договором передбачається повне утримання дітей з пільгових категорій державним партнером.

У навчально-виховному процесі приватний партнер зобов'язаний використовувати програми розвитку дітей, що відповідають вимогам Базового компонента дошкільної освіти, з обов'язковою інноваційною складовою. Строк оренди за даним договором про ДПП складає 15 років, право викупу об'єкта приватним партнером не передбачається.

В якості інвестиційного зобов'язання на приватного партнера покладалося облаштування приміщення новозбудованої будівлі обладнанням, устаткуванням та інвентарем для повноцінної роботи за цільовим призначенням.

Вищерозглянутий пілотний проект можна вважати прикладом універсального взаємовигідного співробітництва між приватними навчальними закладами та територіальною громадою. В результаті такого партнерства приватний партнер може на вигідних умовах отримати в оренду будівлю/приміщення, що відповідають вимогам до навчальних закладів такого типу, а державний партнер – звільнитися від ряду витрат на утримання закладу та вирішити нагальні соціальні проблеми. Приклад вінницького «Мадагаскару» свідчить про перспективність та актуальність ДПП у формі оренди на території України, за умови проектування ДПП відповідно до конкретних потреб та наявних матеріальних та організаційних умов на місцях. Таким чином, можна зробити висновок про те, що оренду як форму ДПП можна ефективно використовувати для проектів із невеликою вартістю, метою яких є вирішення ряду локальних проблем, пов'язаних із матеріальним оснащенням та утриманням об'єктів у сфері освіти і науки.

Окрім цього, оренду можна використати для розміщення в рамках освітньо-наукових закладів симбіотичних інноваційних підприємств: центрів трансферу технологій, ресурсних центрів, академічних бізнес-інкубаторів. Діяльність таких підприємств спрямована на комерціалізацію результатів наукової роботи, розвиток наукоємних підприємств та підтримку інноваційної діяльності. Передаючи інноваційним структурам в оренду об'єкти та майно освітньо-наукових закладів із застосуванням механізму ДПП, можна створити зв'язок, що сприятиме розвитку всій системі освіти і науки. Така взаємодія створює можливість ефективно використовувати не тільки приміщення закладів, але і сприяти реалізації їх кадрового,

наукового, інноваційного потенціалу. Чимало висновків про ефективність подібних партнерських моделей вже зроблено зарубіжними вченими, зокрема в Італії [6, с. 109–131], Великобританії [7].

Одночасно із цим, правове регулювання ДПП у формі оренди має деякі недоліки, що можуть перешкоджати її ефективному застосуванню. Уваги законодавця і правників потребують наступні нюанси:

– правова модель договору оренди не передбачає можливості покладання на приватного партнера зобов'язань щодо працевлаштування працівників підприємства-балансоутримувача та дотримання соціальних гарантій щодо таких осіб. Дана прогалина може призвести до порушення з боку приватного партнера трудового законодавства, соціально-трудова права працівників навчальних та наукових закладів, які виступають об'єктами ДПП. Необхідно передбачити можливість покладання таких зобов'язань на приватного партнера-орендаря, наприклад, шляхом визначення зобов'язань щодо працевлаштування трудового колективу та/або окремих працівників закладів, щодо яких здійснюється ДПП, а також забезпечення соціально-трудова права таких осіб, в якості істотної умови договору про ДПП у формі оренди на законодавчому рівні.

– у разі, якщо об'єктом оренди виступає майно державної або комунальної власності, ДПП у формі оренди не передбачає жодних зустрічних зобов'язань державного партнера, окрім зобов'язань щодо передачі об'єкта оренди після укладення договору та отримання об'єкта оренди після припинення договору. Для того, щоб врівноважити права та обов'язки приватного і державного партнерів відповідно до фундаментального принципу здійснення ДПП – взаємовигідності, кожний окремий проект оренди має включати певні зобов'язання державного партнера щодо утримання, експлуатації, оновлення абощо об'єкту ДПП або забезпечувати особливі (пільгові) умови діяльності приватного партнера.

– неможливість отримання компенсації внесених інвестицій (поліпшення об'єкту оренди) виключно за наявності згоди орендодавця на здійснення визначених поліпшень, що ставить приватного партнера у невивідне та залежне від державного партнера становище. Інвестиційний компонент лежить в основі будь-якого договору про ДПП і його визначальною складовою, а отже кожний такий договір передбачає цілий комплекс інвестицій в об'єкт ДПП. Можливість отримання такої компенсації лише на основі договору про ДПП без наявності прямої згоди орендодавця на здійснення кожного окремого поліпшення має передбачатися в договорах про ДПП і бути відображеним у законодавчо закріпленому механізмі його здійснення.

– фіксований розмір орендних платежів суттєво обмежує структурування проекту. В рамках ДПП відносини оренди є більш складними і багатограними, аніж у звичайних господарсько-правових договорах, і потребують більше інструментів для структурування. Вважається за доцільне передбачити і нефіксовану частину орендної плати, що розраховуватиметься із застосуванням різних показників, зокрема обсягу доходів з об'єкту ДПП.

Серед інших недоліків чинного законодавства в сфері освіти і науки України можна виокремити відсутність чітких розгорнутих вимог до змісту (істотних умов) різних типів договорів про ДПП, серед яких і договір оренди. Закон України «Про

державно-приватне партнерство» лише відсилає до загальних положень цивільного, господарського законодавства, яких в рамках ДПП явно недостатньо. Їх недостатньо принаймні тому, що мінімальна кількість істотних умов договору про ДПП¹ суттєво перевищує мінімальну кількість істотних умов інших цивільних та господарських договорів, а ще тому, що складність відносин ДПП потребує уточнень та додаткових норм з урахуванням предметної специфіки ДПП. Таким чином, єдиний наявний в законодавстві перелік істотних умов договорів про ДПП є узагальненим та неспроможним охопити безліч особливостей, яких набуває оренда у формі ДПП, в тому числі розглянутих вище.

До того ж, джерелом даного переліку є Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим, затверджений постановою КМУ 2011 року № 384, тоді як визначення істотних умов договору про ДПП на рівні підзаконного акту суперечить приписам Закону України «Про державно-приватне партнерство». Відповідно до даного Закону істотні умови договорів, що укладаються в рамках ДПП, мають відповідати вимогам, встановленим на рівні законів України.

Д. В. Шликов слушно відзначає, що в українському законодавстві не спостерігається достатньої наступності у положеннях про оренду у співвідношенні актів, які видавалися пізніше (ЦК України, ГК України, Концепція розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві та ін.) із актами, які видавалися раніше (Закон України «Про оренду державного і комунального майна»), у зв'язку із чим іде процес утворення багаторівневого із значними нашаруваннями масиву актів законодавства рамкового характеру про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами, неузгоджених між собою [9, с. 16].

Вимоги до змісту угоди про ДПП слід розділяти на загальні і спеціальні. Як зазначає О.М. Вінник, до загальних слід відносити вимоги, що є необхідними для будь-якої угоди ДПП і відображають специфіку партнерських відносин між державою та бізнесом, а до спеціальних – вимоги, які відображають вид договору, що використовується в ДПП, і, відповідно, форма ДПП (концесійна, орендна, лізингова тощо) [10]. Таким чином, слід розгорнуто визначити всі істотні умови договорів про ДПП на рівні закону: загальні – в Законі України «Про державно-приватне партнерство», спеціальні – в Законі України «Про державно-приватне партнерство» або інших спеціальних законах. Перелік істотних умов орендної форми ДПП має включати:

- 1) об'єкт та суб'єктів партнерства;
- 2) строк дії договору та/або порядок його визначення;
- 3) порядок управління (користування, експлуатації, технічного обслуговування, переоснащення тощо) об'єктом;
- 4) програма інвестування приватного партнера в об'єкт;

¹ Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим, затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2011 р. № 384. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2020-%D0%BF#Text>

- 5) розподіл ризиків між партнерами;
- 6) орендна плата та порядок розрахунків між сторонами;
- 7) порядок передачі, повернення або викупу об'єкта.

Слід відзначити також і гостру нестачу у законодавстві типових форм договорів про ДПП різних видів, в тому числі – оренди. У звіті Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було сформульовано типовий приклад проекту оренди майна з використанням механізму ДПП [11, с. 31–37], однак прикладу форми його закріплення запропоновано не було. На сучасному етапі розвитку ДПП в Україні, коли практика здійснення ДПП є небагатою, а компетенція юристів та державних службовців в галузі ДПП – неповсюдною, пакет типових форм, на які можна було б спиратись при розробці договору, є необхідним. Слід врахувати і той факт, що відсутність стандартизації форми таких договорів в Україні може бути незрозумілою іноземним інвесторам, так як у більшості зарубіжних країн модельні договори про ДПП вже прийняті: у Франції («*Contrat de Partenariat – Clausier-type, Mission d'Appui aux Partenariats Public-Priv*»), Великобританії («*Standardisation of PF2 Contracts*»), Нідерландах («*Model DBFM Agreement Infrastructure 2012*»), Новій Зеландії («*Standard Form Public Private Partnership (PPP) Project Agreement*»). А в країнах із найвищим рівнем розвитку ДПП, таких як США, Великобританія, Південна Корея, Індія, затверджені спеціальні типові форми договорів про ДПП для різних галузей економіки.

Таким чином, у разі подальшого вдосконалення законодавства, застосування оренди поряд із іншими контрактними формами ДПП надасть можливість реалізувати у сфері освіти і науки цілу нішу локальних проектів із невеликою вартістю. Розважливе застосування орендної форми ДПП може дати новий поштовх розвитку вітчизняної освіти і науки, створити додаткові можливості ефективного використання об'єктів та майна освітньо-наукових установ, реалізації їх наукового потенціалу.

Висновки. ДПП у формі оренди є ефективним засобом розвитку сфери освіти і науки та вирішення соціальних проблем в країні, оскільки дає змогу, з одного боку, залучити приватні інвестиції в розвиток вітчизняних закладів освіти і науки, а з іншого – звільнити державу від ряду витрат на утримання таких закладів. Використання орендних проектів для розміщення у державних освітньо-наукових установ інноваційних підприємств сприятиме не лише ефективному використанню приміщень та матеріально-технічної бази закладів, а й допоможе створити додаткові можливості для комерціалізації результатів наукової роботи, розвитку наукоємних підприємств, а також підтримати інноваційну діяльність. Поміж тим, для того, щоб підвищити ефективність проектів ДПП із орендною складовою, необхідно усунути ряд прогалин у чинному законодавстві, а саме: 1) передбачити можливість покладання на приватного партнера зобов'язань щодо працевлаштування працівників підприємства-балансоутримувача та дотримання соціальних гарантій щодо таких осіб; 2) передбачити можливість отримання приватним партнером компенсації інвестицій, внесених в об'єкт ДПП (поліпшення об'єкту оренди); 3) передбачити зустрічні зобов'язання державного партнера щодо утримання,

експлуатації, оновлення або об'єкту ДПП або особливі (пільгові) умови діяльності приватного партнера у випадку, коли державний партнер виступає орендодавцем за проектом; 4) передбачити нефіксовану частину орендної плати, що розраховується із застосуванням різних показників, зокрема обсягу доходів з об'єкта ДПП; 5) закріпити на законодавчому рівні повний перелік істотних умов договорів про ДПП у формі оренди, а також типову форму таких договорів.

Література

1. Про оренду державного та комунального майна : Закон України № 2269-XII від 19.04.1992. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення: 01.02.2022).
2. Алексеєнко О. П. Співвідношення державно-приватного партнерства та оренди державного і комунального майна. *Сучасні напрямки теоретичних і прикладних досліджень '2012* : матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (20–31 березня 2012 р.). URL: <https://sworld.education/konfer26/265.pdf> (дата звернення: 01.02.2022).
3. Доценко-Білоус Н. О. Чи потрібен державі партнер. *Економічна правда*. 2011. 6 жовтня. URL: <https://www.erstavda.com.ua/columns/2011/10/6/300711> (дата звернення: 01.02.2022).
4. Про державно-приватне партнерство : Закон України № 2404-VI від 01.07.2010. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 01.02.2022).
5. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.02.2022).
6. Stefano Stanghellini, Sergio Copiello. *Urban Models and Public-Private Partnership* / eds. Remo Dalla Longa. Milano : Springer, 2011. 270 p.
7. *Urban Models and Public-Private Partnership* / eds. Remo Dalla Longa. Milano : Springer, 2011. P. 109–131.
8. M. Pendlebury, S. Ismail. The Private Finance Initiative (PFI) in Schools: The Experiences of Users. *Financial Accountability & Management*. 2006. № 22(4). P. 381–404.
9. Шликов Д. В. Правова природа оренди майна як форми державноприватного партнерства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 20 с.
10. Вінник О. М. Угоди державно-приватного партнерства: проблеми правового регулювання. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2013. Вип. 1. С. 18–37 URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/vinnyk_ua.pdf (дата звернення: 01.02.2022).
11. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. *Звіт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства*. 2017. URL: http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf (дата звернення: 01.02.2022).

Анотація

Федосова А. Г. Особливості здійснення орендної форми державно-приватного партнерства у науково-освітній сфері в Україні. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню сутності, особливостей, проблем та перспектив оренди як форми державно-приватного партнерства у сфері освіти і науки в Україні. Розкрито специфіку об'єкту та суб'єктів орендних відносин в рамках ДПП-механізму. Доведено, що ДПП у формі оренди є ефективним засобом розвитку сфери освіти і науки та вирішення соціальних проблем в країні, оскільки дає змогу, з одного боку, залучити приватні інвестиції в розвиток вітчизняних закладів освіти і науки, а з іншого – звільнити державу від ряду витрат на утримання таких закладів, а також, що використання орендних проектів для розміщення у державних освітньо-наукових установ інноваційних підприємств сприятиме не лише ефективному використанню приміщень та матеріально-технічної бази закладів, а й допоможе створити додаткові можливості для комерціалізації результатів наукової роботи, розвитку наукоємних підприємств, підтримати інноваційну діяльність.

Висвітлено правові проблеми, що перешкоджають розвитку державно-приватного партнерства у формі оренди, а саме: 1) відсутність в законодавстві чітких вимог до договорів про ДПП у формі оренди та типової форми таких договорів; 2) законодавчі прогалини у питаннях працевлаштування та дотримання соціальних гарантій працівників підприємств-балансоутримувачів, які є об'єктами ДПП-договору про оренду, приватними партнерами; 3) неможливість отримання приватним партнером компенсації внесених інвестицій (поліпшення об'єкту оренди); 4) дисбаланс відносин приватного і державного партнера у випадках, коли об'єктом ДПП виступає майно державної/комунальної власності та деякі інші, а також окреслено шляхи вирішення визначених проблем.

Ключові слова: оренда, державно-приватне партнерство, муніципально-приватне партнерство, оренда державного та комунального майна, форми державно-приватного партнерства.

Summary

Fedosova A. H. Features of rent form of Public-Private Partnership in the field of education and science in Ukraine. – Article.

The article is devoted to the research of the essence features, problems and prospects of rent as a form of public-private partnership in the field of education and science in Ukraine. The specifics of the object and subjects of rent relations within the PPP mechanism have been defined. The efficiency of rent as a form of PPP as a way of developing education and science, solving social problems in the country, as it allows, on the one hand, to engage private investment in the development of blighty educational and scientific institutions, and, on the other hand – to exempt the state of the maintenance for such institutions, as well as that the use of lease projects for placement in state educational institutions of innovative enterprises that will not only to promote the efficient use of premises, material and technical base of institutions, but also to help create additional opportunities for commercialization of research, development of science-intensive enterprises, support innovation have been proved.

The legal problems that hinder the development of public-private partnership in the form of rent, namely: 1) the lack of clear requirements in the legislation for PPP agreements in rent form and the standard form of such agreements; 2) legislative gaps in the issues of employment and observance of social guarantees of employees of balance holders – the objects of PPP by private partners; 3) inability to receive compensation for the investment (improvement of the leased object) for private partners; 4) imbalance in private and public partner relations in cases when the state / municipal property is used as PPP object and some others, as well as some ways to solve certain problems have been highlighted.

Key words: rent, public-private partnership, municipal public-private partnership, rent of state and communal property, public-private partnership forms.

УДК 341.225.5

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i93.3314>

А. Г. Шкретієнко

ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОБІЛЬНОГО СУПУТНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ (ІМСО)

Постановка проблеми. Проблема забезпечення безпеки мореплавства, пошуку та рятування людей на морі є однією із ключових для міжнародного співтовариства. З виникненням нових технологій, використання супутникового зв'язку, збільшення рівня пасажиропотоку морськими шляхами, підвищення інтенсивності торговельного мореплавства все більш активно приділяється увага до створення міжнародної організації, а саме Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (далі – ІМСО), яка ефективно поєднує технічні стандарти із використання супутникового зв'язку та правові засоби, необхідні для збереження, пошуку та рятування людей на морі. За таких умов виникає нагальна потреба у формулювання та визначенні міжнародно-правових аспектів та правової природи діяльності ІМСО, зокрема визначення внутрішнього інституціонального механізму (склад, структура, система органів), організаційно-правові форми діяльності міжнародної організації, процедури прийняття рішень та їх правовий характер, правосуб'єктності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правової природи міжнародної організації ІМСО, діяльності міжнародних організацій у сфері космічного сегменту частково знайшли відображення в працях таких українських учених – Т.В. Аверочкиної, В.М. Кошевого, В.І. Купровського, Н.Р. Малишевої, О.С. Переверзевої, В.М. Прусса, В.Ф. Сидорченко, О.М. Шемякіна, А.В. Шишкіна. Цілий ряд важливих аспектів формування міжнародного космічного права та міжнародного морського права можна отримати з досліджень таких представників зарубіжної доктрини міжнародного права, як: П. Демблінга, Д. Коломбоса, Ю.Н. Кудрявця, Ф. Лайалла, С.Лэй, М. Макдугала, Х. Таубенфельда, Ф. Фоссета, Г.І. Тункіна, Е.А. Шибаєвої. Однак, в Україні і в світі відсутні комплексні дослідження правового статусу Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку ІМСО.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження правової природи Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (ІМСО), яка використовує супутниковий зв'язок, гарантує та забезпечує ефективний пошук та рятування на морі.

Вклад основного матеріалу. Актуальність теми дослідження обумовлена розвитком морського супутникового зв'язку згідно з положенням Конвенції про міжнародну організацію мобільного супутникового зв'язку (ІМСО) 2006 р. (далі – Конвенція ІМСО) як міжнародно-правового акту, спрямованого на забезпечення кожним постачальником служб морського рухомого супутникового зв'язку для ГМЗЛБ відповідно до правових рамок, встановлених Міжнародною морською організацією (ІМО).

Для виконання зазначених цілей та завдань Конвенції була створена Міжнародну організацію мобільного супутникового зв'язку (ІМСО) 2006 р. Україна є державою – членом міжнародної міжурядової організації та бере активну участь у її діяльності.

Відповідно до ст. 3 Конвенції про Міжнародну організацію мобільного супутникового зв'язку (ІМСО) 2006 р. визначили, що головною ціллю Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (ІМСО) є гарантія забезпечення кожним постачальником служб морського рухомого супутникового зв'язку для Глобальної морської системи зв'язку під час лиха та для забезпечення безпеки мореплавства (далі – ГМЗЛБ) [2]. На думку автора, організація виконує ще ряд важливих функцій, серед яких можна виділити наступні: по-перше – забезпечення діяльності організації, яка не порушує норми міжнародного права, функціонує виключно в мирних цілях і для досягнення спільної мети, по-друге, функція забезпечення відносин ІМСО з державами та міжнародними організаціями з метою досягнення відповідних спільних цілей що забезпечення безпеки мореплавства, що досягається за рахунок використання супутникового зв'язку.

Згідно з Резолюцією ІМО А.1001 (25) «Критерії забезпечення систем мобільного супутникового зв'язку у глобальній морській системі зв'язку під час лиха та для забезпечення безпеки мореплавства (ГМЗЛБ)» у листопаді 2007 року [3] встановила, що визнані послуги зв'язку підлягають нагляду ІМСО згідно з правилами та домовленостями, викладеними в Угоді про надання громадських послуг, укладеній між постачальником послуг та ІМСО. Жодна морська супутникова система не повинна використовуватися в ГМЗЛБ, якщо вона спочатку не була визнана Організацією відповідно до зазначеної процедури і постачальник послуг не підписав Угоду про надання громадських послуг зв'язку з ІМСО. ІМСО має здійснювати нагляд за визнаними послугами на постійній основі. У зв'язку з цим, у 2008 році було прийнято поправки до Конвенції з метою поширення в майбутньому наглядових функцій ІМСО на постачальників.

На своїй двадцятій сесії, що проходила на Мальті 29 вересня – 3 жовтня 2008 року, Асамблея ІМСО вважала за необхідне покращити поправки 2006 року до Конвенції ІМСО та, визнаючи бажання держав-членів заохочувати становлення сприяючої конкуренції ринкового середовища у контексті надання у теперішньому та майбутньому послуг систем рухомого супутникового зв'язку для ГМЗЛБ, підтвердила необхідність забезпечення безперервності функціонування ГМЗЛБ під міжурядовим наглядом. Асамблея підтвердила також бажання держав-членів ІМСО покласти на ІМСО функції та обов'язки координатора ОСДР відповідно до рішень ІМСО та з урахуванням положень Конвенції. У зв'язку з цим Асамблея ІМСО ухвалила скасувати рішення, прийняте на своїй вісімнадцятій сесії, про прийняття поправок 2006 року, прийняла поправки 2008 року, які повністю враховували поправки 2006 року, а також ухвалила тимчасово застосовувати поправки 2008 року починаючи з 6 жовтня 2008 року, доки вони офіційно не набудуть чинності відповідно до статті 19 Конвенції ІМСО. Асамблея зазначила, що держави-члени повинні здійснювати свою діяльність та взаємодію одна з одною та Організацією в рамках своїх національних конституцій, законів та нормативно-правових актів, якби такі поправки набрали чинності з 6 жовтня 2008 року [1, с. 3].

Метою ІМСО є нагляд за виконанням приватною компанією LTD «ІНМАРСАТ» зобов'язань, що полягають, зокрема, в забезпеченні доступності супутникового зв'язку для охорони людського життя на морі. Між приватною компанією LTD «ІНМАРСАТ» і ІМСО Угоду про надання громадських послуг 1999 р., відповідно до якого приватна компанія зобов'язана дотримуватися «базових принципів» [4, р. 506–508].

У м. Лондон (Велика Британія) 15 липня 1999 р. була укладена Угода про громадські служби зв'язку між приватною компанією LTD «ІНМАРСАТ» та (ІМСО) [6], яка визначає діяльність ІМСО. Крім того, Угода про громадські служби зв'язку 1999 р. є окремим та самостійним документом, в якому з одного боку визначаються обов'язки приватної компанії LTD «ІНМАРСАТ» щодо громадських служб зв'язку, в тому числі послуг для ГМЗЛБ, а з іншого – механізм нагляду ІМСО за приватною компанією LTD «ІНМАРСАТ».

Структура ІМСО складається з: Асамблеї Сторін, яка збирається кожні два роки; Консультативного комітету (до складу якого входить приблизно одна третина держав-членів, які призначаються Асамблеєю кожні два роки), який збирається на регулярній основі, принаймні двічі на рік; і Директорату, який очолює Генеральний директор – Мойн Ахмед, і є головним виконавчим директором і законним представником Організації. Нині ІМСО налічує 104 держави-члени.

Відповідно до ст. 8 Конвенції ІМСО Асамблея виконує наступні функції:

1) розгляд та перегляд цілей, загальної політики та довгострокових завдань Організації та діяльності Постачальників, що стосуються головної мети;

2) вжиття будь-яких заходів або процедур, необхідних для забезпечення дотримання кожним Постачальником свого обов'язку забезпечувати служби морського рухомого супутникового зв'язку для ГМЗЛБ, включаючи схвалення укладання, зміни та припинення дії Угод про громадські служби зв'язку;

3) прийняття рішень з питань, що стосуються будь-якої зміни до цієї Конвенції відповідно до її статті 19 [2].

Відповідно до ст. 11 Конвенції ІМСО закріплює положення про Директорат:

1. Директор призначається на чотирирічний або інший термін за рішенням Асамблеї.

2. Директор перебуває на службі трохи більше двох послідовних термінів, якщо Асамблея не ухвалить іншого рішення.

3. Директор є повноважним представником Організації та головною виконавчою посадовою особою Директорату; він відповідає перед Асамблеєю та працює під її керівництвом.

4. Директор під керівництвом та за вказівками Асамблеї визначає структуру, штатний розпис та типові умови найму посадових осіб та службовців, а також консультантів та інших радників Директорату та призначає персонал Директорату.

5. При призначенні Директора та іншого персоналу Директорату основним критерієм є необхідність забезпечення найвищих стандартів чесності, компетентності та працездатності.

6. Організація укладає зі Стороною, на території якої Організація створює Директорат, угоду, що підлягає схваленню Асамблеєю, щодо будь-яких засобів обслуговування, привілеїв та імунітетів Організації, її Директора, інших посадових осіб,

а також представників Сторін під час перебування на території країни перебування для здійснення їх функцій. Угода припиняє свою дію під час виїзду Директорату з території країни перебування.

7. Усі Сторони, крім Сторони, яка уклала угоду, згадане в пункті 6, укладають Протокол про привілеї та імунітети Організації, її Директора, її персоналу, а також експертів, які виконують завдання Організації, та представників Сторін під час перебування на території Сторін з метою здійснення їх функцій. Протокол є незалежним від цієї Конвенції, і в ній передбачаються умови для припинення його дії [2].

ІМСО має статус міжнародної міжурядової організації, яка охоплює широке коло питань в сфері забезпечення космічного сегменту для пошуку та рятування на морі, здійснює нагляд за громадськими службами зв'язку, включаючи систему безпеки на морі в рамках ГМЗЛБ, ефективно надає послуги супутникового зв'язку, що здійснюється зокрема за використання супутників приватної компанії LTD «ІНМАРСАТ».

З моменту свого створення Міжнародна організація мобільного супутникового зв'язку (ІМСО) від 15 квітня 1999 р., яка послідовно вела роботу щодо удосконалення засобів підвищення безпеки мореплавства, впровадження нових технологій та використання супутникового зв'язку, пройшла досить нелегкий шлях реструктуризації – виокремившись в приватну компанію LTD «ІНМАРСАТ» та в міжнародну організацію ІМСО.

Незважаючи на історичні етапи розвитку, ІМСО ефективно здійснює нагляд за діяльністю приватної компанії LTD «ІНМАРСАТ», яка є постачальником послуг Глобальної морської системи зв'язку під час лиха та для забезпечення безпеки мореплавства (ГМЗЛБ), що не суперечить положенню Конвенції ІМСО 2006 р. про ст. 5 «Нагляд за ГМЗЛБ», де закріплено, що організація укладає Угоду про громадські служби зв'язку з кожним Постачальником та укладає такі інші домовленості, які можуть виявитися необхідними для того, щоб дозволити організації здійснювати функції нагляду, а також представляти доповіді та розробляти рекомендації залежно від випадку [2]. ІМСО співпрацює з такими міжнародними організаціями, а саме: міжнародною морською організацією (ІМО), Підкомітетом з навігації, зв'язку та пошуку та рятування (NCSR) [5], Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО), Міжнародним союзом електрозв'язку (МСЕ), Міжнародною організацією супутникової телекомунікації (ІТСО), Європейською телекомунікаційною супутниковою організацією (EUTELSAT), Всесвітньою метеорологічною організацією (ВМО), Міжнародною гідрографічною організацією (МГО) та інші.

Висновки. Визначена в роботі правова природа, структура організації, функцій та напрями діяльності органів дозволяє стверджувати, що підписана державами Конвенція про Міжнародну організацію мобільного супутникового зв'язку (ІМСО) 2006 р. визначає її правовий статус та правову природу міжнародної міжурядової організації як суб'єкта міжнародного права.

Досвід, накопичений за весь час існування міжнародної організації ІМСО може бути використаний для удосконалення системи сповіщення про лихо, координації щодо проведення пошуково-рятувальних операцій, якісний та своєчасний передачі інформації на морі задля забезпечення безпеки мореплавства. Сьогодні ІМСО це здійснення співробітництва між державами за рахунок використання сучасних технологій у космічному сегменті.

Література

1. Інформація про діяльність міжнародних міжурядових та неурядових організацій, що має відношення до космічного права. Комітет із використання космічного простору у мирних цілях. Генеральна Асамблея ООН. С. 1–9. URL: https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L278Add1R.pdf (дата звернення: 10.02.2022).
2. Конвенція про Міжнародну організацію мобільного супутникового зв'язку (IMCO) 2006 р. URL: <https://imso.org/wp-content/uploads/2019/08/R.IMSO-CONVENTION.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).
3. Резолюція ІМО А.1001(25) «Критерії забезпечення систем мобільного супутникового зв'язку у глобальній морській системі зв'язку під час лиха та для забезпечення безпеки мореплавства (ГМЗЛБ)» 2007 року. URL: [https://www.wcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.1001\(25\).pdf](https://www.wcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.1001(25).pdf) (дата звернення: 10.02.2022).
4. Sagar, D. Privatization of the International Satellite Organizations. *Ibid.* 1999. P. 501–509.
5. The official web-site INMARSAT. URL: <https://www.inmarsat.com/> (дата звернення: 15.02.2022).
6. Public Services Agreement Between the International Mobile Satellite Organization and INMARSAT. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jVDAJEaH4BgJ:https://imso.org/wp-content/uploads/2019/08/E.Public-Services-Agreement.pdf+&cd=1&hl=en &ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 15.02.2022).

Анотація

Шкретієнко А. Г. Правова природа Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (IMCO). – Стаття.

Питання забезпечення безпеки мореплавства є однією із важливіших для міжнародного співтовариства. З періоду виникнення та ефективного використання супутникового зв'язку й збільшення рівня пасажиропотоку морськими шляхами активно приділяється увага до діяльності, функціонування, а також правового статусу Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (IMCO), яка ефективно поєднує технічні стандарти із використання супутникового зв'язку та правові засоби, необхідні для забезпечення безпеки мореплавства. У статті досліджено питання правової природи Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (IMCO). Визначено ціль організації IMCO, яка полягає у гарантії забезпечення кожним постачальником служб морського рухомого супутникового зв'язку для Глобальної морської системи зв'язку під час лиха та для забезпечення безпеки мореплавства (ГМЗЛБ). Визначено, що метою IMCO є нагляд за виконанням приватною компанією LTD «ІНМАРСАТ» зобов'язань, що полягають, зокрема, в забезпеченні доступності супутникового зв'язку для охорони людського життя на морі. З'ясовано, що IMCO складається з таких структурних одиниць, як Асамблея Сторін, яка збирається кожні два роки; Консультативний комітет (до складу якого входить приблизно одна третина держав-членів, які призначаються Асамблеєю кожні два роки), який збирається на регулярній основі, принаймні двічі на рік; і Директорат, який очолює Генеральний директор, який є головним виконавчим директором і законним представником Організації. Охарактеризовано функції та особливості здійснення функцій структурними органами Міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (IMCO). У роботі визначено, що IMCO має статус міжнародної міжурядової організації, яка охоплює широке коло питань в сфері забезпечення космічного сегменту для пошуку та рятування на морі, здійснює нагляд за громадськими службами зв'язку, включаючи систему безпеки на морі в рамках ГМЗЛБ, ефективно надає послуги супутникового зв'язку, що здійснюються зокрема за використання супутників приватної компанії LTD «ІНМАРСАТ».

Ключові слова: безпека мореплавства, супутниковий зв'язок, IMCO, ІНМАРСАТ, ГМЗЛБ, громадські служби зв'язку.

Summary

Shkretiienko A. G. The Legal Nature of the International Mobile Satellite Organization (IMSO). – Article.

The issue of maritime safety is one of the most important for the international community. From the period of origin and effective use of satellite communications and increasing the level of passenger traffic by sea, active attention is paid to the activities, operation and legal status of the International Mobile Satellite Organization (IMSO), which effectively combines technical standards for satellite communications and legal remedies necessary to ensure the safety of navigation. The article examines the legal nature of the International Mobile Satellite Organization (IMSO). The goal of the IMCO organization

is to ensure that each provider of maritime mobile satellite services for the Global Maritime Distress and Safety System (GMDSS). It is determined that the purpose of IMSO is to monitor the implementation of the private company LTD «INMARSAT» obligations, including, in particular, to ensure the availability of satellite communications for the protection of human life at sea. It was found that the IMSO consists of such structural units as the Assembly of Parties, which meets every two years; The Advisory Committee (composed of approximately one third of the Member States appointed by the Assembly every two years), which meets on a regular basis at least twice a year; and the Directorate, headed by the Director General, who is the Chief Executive Officer and the legal representative of the Organization. The functions and peculiarities of the implementation of functions by the structural bodies of the International Organization for Mobile Satellite Communications (IMSO) are described. for public communications services, including the maritime security system within the GMDSS, effectively provides satellite communication services, which is carried out in particular with the use of satellites of the private company LTD «INMARSAT».

Key words: maritime safety, satellite communication, IMSO, INMARSAT, GMDSS, public communication services.

НАШІ АВТОРИ

Срофєєнко Л. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Крук Є. В., аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Лісова Т. В., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Матвєєва А. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Санжаров В. А., кандидат історичних наук, старший виклад кафедри теоретико-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Сирота А. І., кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри галузевих юридичних дисциплін Бердянського університету менеджменту і бізнесу

Федосова А. Г., аспірантка кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Шкрєбтієнко А. Г., асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

ЗМІСТ

О. Є. Картамишева, А. І. Сирота Переказ коштів як фінансова послуга.....	3
Є. В. Крук Гарантії притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до цивільно-правової відповідальності.....	11
Т. В. Лісова Правовий механізм відновлення земель: окремі аспекти	20
А. V. Matvieieva, L. V. Yerofyeyenko The role and importance of the functions of economic procedural law.....	30
В. А. Санжаров Інституційне оформлення папського правосуддя з повноправною юрисдикцією у XIV столітті: Римська Рота	37
А. Г. Федосова Особливості здійснення орендної форми державно-приватного партнерства у науково-освітній сфері в Україні	44
А. Г. Шкретієнко Правова природа міжнародної організації мобільного супутникового зв'язку (ІМСО)	54

CONTENTS

<i>Kartamysheva O. E., Syrota A. I.</i>	
Transfer of funds as a financial service	3
<i>Kruk Ye. V.</i>	
Guarantees of bringing the subjects of corruption and corruption-related offenses to civil liability	11
<i>Lisova T. V.</i>	
Legal mechanism of land restoration: some aspects	20
<i>Matvieieva A. V., Yerofyeyenko L. V.</i>	
The role and importance of the functions of economic procedural law	30
<i>Sanzharov V. A.</i>	
Organization of Papal Justice with Full Jurisdiction in the 14th century: Rota Romana	37
<i>Fedosova A. H.</i>	
Features of rent form of Public-Private Partnership in the field of education and science in Ukraine	44
<i>Shkrebtiienko A. G.</i>	
The Legal Nature of the International Mobile Satellite Organization (IMSO)	54

НОТАТКИ

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 93

Українською, англійською і російською мовами

Редактор-коректор В. Ізак
Технічний редактор А. Литвиненко

Підписано до друку 01.03.2022. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Шкільна». Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,20. Зам. № 0422/143

Наклад 100 прим. Вид. № 93

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.